

NAPOMENE UZ TEKSTOVE

U ovim se napomenama donose osnovni podaci o zapisima i varijante pripovjedača i predaja.

Ako ime zapisivačeva nije navedeno, znači da je tekst zapisala ili snimila autorica ove radnje. Ako nije navedena godina zapisa, znači da je tekst snimljen ili zapisan god. 1965. u selu gdje pripovjedač stanuje. Skraćenica *mgt.* označuje magnetofonski snimak, a skraćenica *zap.* označuje ručni zapis (kojih ima svega nekoliko).

Varijante se, osim nekoliko izuzetaka, navode samo iz objavljenih publikacija. Napominjemo, međutim, da među rukopisnim zbirka Instituta za narodnu umjetnost ima još dosta varijanata koje odgovaraju pripovijetkama ove zbirke, pa stručnjaci, ukoliko im to zatreba, mogu o njima dobiti bliže informacije.

Među varijantama koje ovdje navodimo ima i takvih koje su znatnije literarno obrađene.

Poznato je da su se narodne pripovijetke često preštapavale po različitim popularnim publikacijama bez naznake izvora. Odabruci varijante za ove napomene služili smo se u znatnijoj mjeri i gradom prikupljenom posljednjih godina u Institutu za narodnu umjetnost koja služi za pripremanje kataloga tipova hrvatsko-srpskih narodnih pripovijedača; nije nam bilo moguće ovom prilikom precizno kritički ustanoviti koji su sve tekstovi preuzeti iz prijašnjih izdanja (što će u katalogu biti svakako izvršeno), pa se stoga među našim navedenim varijantama ovdje -ondje možda ponovljeno spominje i isti tekst ako je bio objavljen u više prilika bez naznake izvora.

Skraćenice češće citiranih publikacija:

- Aa Th* — Antti Aarne-Stith Thompson, *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliographie. Second Revision FF Communications No 184, Helsinki 1961.*
- Arkiv* — Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Zagreb.
- ASPh* — Archiv für slavische Philologie, Berlin.
- Bajić* — Svetozar Bajić, *Srpske narodne pripovetke*, Novi Sad 1905.
- Belović 1899* — Jelica Belović-Bernadzikowska, *Poljsko cvijeće. Zbirka narodnih pripovijedača iz Bosne i Hercegovine*, Zagreb 1899.
- Belović 1908* — Jelica Belović-Bernadzikowska, *Hrvatske jelice. Narodne priče. Uredio Josip A. Kraljić*, Pula 1908.
- BIPF* — Bilten Instituta za proučavanje folkloru, Sarajevo.
- BK* — Bunjevačko kolo, Subotica.
- Blagajić* — Kamilo Blagajić, *Hrvatske narodne pjesme i pripovijetke iz Bosne*, Zagreb 1886.
- BNP* — Bosanske narodne pripovijetke. Skupio i na svijet izdao Zbor redovničke omladine bosanske u Đakovu, Sisak 1870.
- BoP* — J. Bolte—G. Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm, I—V, Leipzig 1913—1932.*
- Bonifačić Rožin—rkp. Sinj* — Nikola Bonifačić Rožin, *Folklorna građa Sinja i okolice, II. Rkp. INU 757.*
- Bošković-Stulli 1963* — Narodne pripovijetke. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 26. Priredila Maja Bošković-Stulli, Zagreb 1963.
- Bošković-Stulli 1959* — Istarske narodne priče. Redakcija, uvod i komentari: Maja Bošković-Stulli. INU, Zagreb 1959.
- Bošković-Stulli* — *rkp. Sinj* — M. Bošković-Stulli, *Folklorna građa Sinjske krajine. Rkp. INU 751.*
- BP* — Bosanski prijatelj, Zagreb.
- Bubalo—Kordunaš* — M. B. Kordunaš, *Srpske narodne pripovijetke sa ogulinskog Korduna, iz Like, Krbave i Bosne*, knj. 5, Zagreb 1936.
- Bulić* — Frano Bulić, *Car Dijoklecijan. Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, NS 14, Zagreb 1918.*

- BV* -- Bosanska vila, Sarajevo.
- Christiansen* — Reidar Th. Christiansen, The Migratory Legends. FF Communications No 175, Helsinki 1958.
- Čajkanović* — Veselin Čajkanović, Srpske narodne pripovetke. SEZ 41, Beograd 1927.
- Čorović 1909* — Vladimir Čorović, Srpske narodne pripovijetke, Novi Sad 1909.
- DH i DI* — Danica Horvatzka, Slavonzka y Dalmatnzka (od 2. godišta dalje: Danica ilirska), Zagreb.
- DN* — Dečije novine, Novi Sad.
- DNB* — Dječji Novi behar, Sarajevo.
- Dokušec* — Stjepan Dokušec, Tisuću i jedna noć našega naroda. Kajkavske priče i anegdote iz Lupoglava. Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu, knj. 1, Zagreb 1935, str. 111—182.
- Dvorović* — Njegoslav Dvorović, Hrvatsko narodno blago. Zbirka narodnih pjesama i pripovijedaka iz Bosne i Hercegovine, Senj 1888.
- Đorđević* — Tihomir Đorđević, Ciganske narodne pripovetke, Beograd 1933.
- Đorđević 1953* — Tihomir R. Đorđević, Veštica i vila u našem narodnom verovanju i predanju. Vampir i druga bića u našem narodnom verovanju i predanju. SEZ 66, Beograd 1953.
- EB* — Wolfram Eberhard und Pertev Naili Boratav, Typen türkischer Volksmärchen, Wiesbaden 1953.
- Fabković* — Skender Fabković, Pučke priče za odrasliju mladež, Zagreb 1884.
- Fortis* — Alberto Fortis, Viaggio in Dalmazia, Vol. I—II, Venezia 1774.
- Gavrilović* — Andra Gavrilović, Dvadeset srpskih narodnih pripovedaka, 2. izd, Beograd 1925.
- GEM* — Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu.
- Grčić* — Stjepan Grčić, Sinjske narodne pjesme i pričanja, Split 1920.
- Grčić—Bjelokosić* — Luka Grčić—Bjelokosić, Stotina šaljivih priča iz srpskog narodnog života u Herceg-Bosni, Mostar 1902.
- GZMS* — Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini (od 1947: u Sarajevu), Sarajevo.
- HD* — Hrvatska danica, Zagreb.
- HN* — Hrvatski narod, Zagreb.
- HS* — Hrvatska sloga, Sarajevo.
- ICN* — Ilustrovane cetinjske novine (nedjeljni prilog), Cetinje.
- INU* — Institut za narodnu umjetnost, Zagreb.
- JL* — Jugoslavenski list, Sarajevo.
- Krasić, I—II* — Vladimir Krasić, Narodne pripovetke. Novi Sad 1896. i 1897.
- Krauss, I—II* — Friedrich S. Krauss, Sagen und Märchen der Südslaven, Leipzig 1883. i 1884.
- Krauss 1908* — Friedrich S. Krauss, Slavische Volksforschungen, Leipzig 1908.
- Krauss 1914* — Friedrich S. Krauss, Tausend Sagen und Märchen der Südslaven, Bd. I, Leipzig 1914.
- Krzyżanowski* — Julian Krzyżanowski, Polska bajka ludowa w układzie systematycznym, tom I—II, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963.
- Kukić* — N. S. Kukić, Srpske narodne umotvorine, Zagreb 1898.
- LMS* — Letopis Matice srpske, Novi Sad.
- Lovrić* — Ivan Lovrić, Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa, Zagreb 1948.
- Mai* — Mali Istranin, Zagreb.
- MD* — Mali dobrotvor, Zagreb.
- MH* — Mladi Hrvat, Opatija.
- MI* — Mladi Istranin, Trst.
- Mijatović* — Stanoje Mijatović, Sveti Sava u narodnim pričama, Novi Sad 1913.
- Mikuličić* — Fran Mikuličić, Narodne pripovijetke i pjesme iz Hrvatskoga primorja, Kraljevica 1876.
- Milićević—rkp. Sinj* — Josip Milićević, Folklor Sinjske krajine. Rkp. INU 758.

- Milosavljević* — Svetolik Milosavljević, Sveti Sava u narodnim pričama, Beograd 1935.
- MM* — Mala mladost, Zagreb.
- Motif—Ind.* — Stith Thompson, Motif—Index of Folk-Literature, I—VI, Copenhagen 1955—1958.
- MR* — Mladi radiša, Zagreb.
- MZ* — Mladi zadrugar, Beograd.
- Nametak* — Alija Nametak, Muslimanske pripovijesti iz Bosne, Sarajevo 1944.
- NB* — Novi behar, Sarajevo.
- NGL* — Naše gore list, Zagreb.
- Nikolić* — Atanasije Nikolić, Srpske narodne pripovetke. Na svet izdali njegovi unuci, Beograd 1899.
- NK* — Narodni koledar, Zadar.
- NV* — Novo vreme, Zemun.
- Pavlović* — Jeremija Pavlović, Naš narod u pričama, Beograd 1930.
- Petter* — Franz Petter, Dalmatien in seinen verschiedenen Beziehungen, I—II, Gotha 1857.
- PL* — Pučki list, Split.
- Plohl I* — R. Ferd. Plohl—Herdvigov, Hrvatske narodne pjesme i pripovijetke. U Vrbovcu sakupio . . . , I, Varaždin 1868.
- PP* — Pučka prosvjeta, Zagreb.
- Preindlsberger-Mrazović* — Milena Preindlsberger-Mrazović, Bosnische Volksmärchen, Innsbruck 1905.
- Ristić—Lončarski* — Kosta Ristić—Vasa Lončarski, Srpske narodne pripovetke, Novi Sad 1891.
- SD* — Subotička danica (kalendar), Subotica.
- SDM* — Srbsko-dalmatinski magazin, Zadar.
- SDZ* — Srpski dijalektološki zbornik, Beograd.
- SEZ* — Srpski etnografski zbornik, Beograd.
- Simonsuuri* — Lauri Simonsuuri, Typen— und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen. FF Communications No 182, Helsinki 1961.
- Sironić* — Vladimir Sironić, Istrančice. Istarske narodne priče, Zagreb 1945.
- SK* — Srpsko Kosovo, Kosovska Mitrovica—Skoplje.
- SS* — Seljačka sloga, Zagreb.
- Stefanović* — Đorđe Kojanov Stefanović, Srpske narodne pripovetke, Novi Sad 1871.
- Stojanović 1867* — Mijat Stojanović, Pučke pripovijetke i pjesme, Zagreb 1867.
- Stojanović 1879* — Mijat Stojanović, Narodne pripovijetke, Zagreb 1879.
- Stojanović—ŠZ* — Mijat Stojanović, Šala i zbilja, Senj 1879.
- Strohal I—III* — Rudolf Strohal, Hrvatskih narodnih pripovijedaka knj. I, Rijeka 1886; knj. II, Karlovac 1901; knj. III, Karlovac 1904.
- Sulejmanpašić—Skopljak* — Omer-beg Sulejmanpašić—Skopljak, Srpske narodne pripovijetke, Sarajevo 1898.
- SZ* — Srpski zabavnik.
- Šaulić 1922* — Novica Šaulić, Srpske narodne priče, knj. 1, sv. 1, Podgorica 1922.
- Šaulić 1925* — Novica Šaulić, Srpske narodne priče, knj. 1, sv. 2, Beograd 1925.
- Šaulić 1931* — Novica Šaulić, Srpske narodne priče, knj. 1, sv. 3, Beograd 1931.
- Šaulić (Sv. Savo)* — Novica Šaulić, Sveti Savo u narodnim pričama (Srpske narodne priče, knj. 1, sv. 4), Beograd 1934.
- Šimatović* — Nikola Šimatović, Smješice, I—III, Senj (I, 2. izd. 1884; II, 2. izd. 1884; III, 1887).
- Tešović 1933* — Drag. Ž. Tešović, Iz carskih krajeva. Narodne pripovetke, Beograd 1933.
- Tešović 1937* — Drag. Tešović, Narodne pripovetke, Beograd 1937.
- Tordinac* — Nikola Tordinac, Hrvatske narodne pjesme i pripovijetke iz Bosne, 2. izd., Vukovar 1883.
- Valjavec* — Matija Kračmanov Valjavec, Narodne pripovijesti u Varaždinu i okolici, 2. izd., Zagreb 1890 (1. izd. 1858).

VHAD — Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva, Zagreb.
 Vlaić — Todor Vlaić, Srpski venac, Beograd 1850.
 Vojinović — Jovan Vojinović, Srpske narodne pripovetke, Beograd 1869.
 Vrčević 1868. i 1882 — Vuk Vrčević, Srpske narodne pripovijetke ponajviše kratke i šaljive, Beograd 1868. i Dubrovnik 1882.
 Vrčević 1883 — Vuk Vrčević, Narodne satirično-zanimljive podrugečiće, Dubrovnik 1883.
 Vujkov 1951 — Balint Vujkov, Bunjevačke narodne pripovitke, Subotica 1951.
 Vujkov 1957 — Balint Vujkov, Hrvatske narodne pripovijetke bunjevačke, Zagreb 1957.
 Vuk — Vuk St. Karadžić, Srpske narodne pripovetke, 4. drž. izdanje, Beograd 1937.
 Vuk 1867 — Vuk St. Karadžić, Život i običaji naroda srpskoga, Beč 1867.
 VV — Varaždinski vjesnik, Varaždin.
 WMBH — Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina, Beč.
 ZD — Zora dalmatinska, Zadar.
 ZNZO — Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, Zagreb.

A. Pripovijetke

1. *Singala-mingala*. Aa Th 563 + 461 II, VI. Kazivao Ante Rančić, rođ. 1902. u Budimiru kraj Trilja, pismen; kao mlad čovjek preselio u Brnaze, gdje i sada živi. Zidar i seljak. Čuo od nekog starca iz Biorina blizu Budimira. (mgt.)

Varijante: (većina varijanata koje navodimo odnosi se na tip Aa Th 563 ili na kombinaciju adekvatnu našem zapisu. Ako se varijanta odnosi samo na tip 461, to je posebno označeno) — BV, 1, 1886, br. 24, str. 380—381; 12, 1897, br. 7, str. 103—104; 26, 1911, br. 10, str. 157—158 i br. 13—14, str. 218; 1911, br. 17, str. 270 i br. 18, str. 285—287 (Aa Th 461); BNP, br. 33; Čajkanović, br. 37 (Aa Th 461); Hrvat (Gospić), 1895, br. 21; Javor (Novi Sad—Zemun), 1891, br. 51, str. 808—812 (Aa Th 461); LMS, 1887, knj. 152, str. 80—82 (Aa Th 461); Mikuličić, str. 135—138; NK, 4, 1886, str. 71—74; Nikolić, str. 117—127; Pobratim (Zagreb), 16, 1905—06, br. 2, str. 26—27; 17, 1906—07, br. 19, str. 342—344 (=Bošković-Stulli 1963, br. 41); Strohal I, br. 45; Strohal III, str. 105—107; Valjavec, str. 157—162 i 168—171 (oboje Aa Th 461) i str. 171—174; Veliki zagorski kalendar, 10, 1933, str. 83—85; ZNZO, 10, 1905, str. 138—141; 23, 1918, str. 38—40; GZMS (Etnologija), NS 19, 1964, str. 162—164; Bošković-Stulli — rkp. Sinj, br. 29.

2. *Kod Sunčeve, Mjesečeve i Burine matere*. Aa Th 425. Kazivala Ane Sikirica rođ. Krka, rođ. 1923, pismena, selo Jabuka. Čula od majke. (mgt.)

Varijante: BV, 13, 1898, br. 3, str. 45—46; 24, 1909, br. 8, str. 124—125 i br. 9, str. 140—142; BK, 1, 1933, br. 3, str. 81—84; Čajkanović, br. 35; DI, 17, 1863, br. 25, str. 196—200; Vuk, str. 46—51, br. 10; Mikuličić, str. 7—10 (=LMS, knj. 146, 1886, str. 118—120); Strohal II, str. 15—17; Valjavec, str. 109—111; GZMS (Etnologija), NS 15—16, 1961, str. 275, br. 11; ZNZO, 19, 1914, str. 55—56; 23, 1918, str. 43—44; 27, 1929, str. 179—180; 32, 1940, str. 119—120 i str. 115—117 (=Bošković-Stulli 1963, br. 29); Bošković-Stulli 1959, br. 13.

3. *Kraljeva kći na obdulji*. Aa Th 530. Kazivala Ana Radan rođ. Zorica, rođ. 1892, pismena samouka, selo Hrvace (zaselak Radanovo Selo). Čula od oca »pačajuć duvan«. (mgt.)

Varijante: BV, 5, 1890, br. 15—16, str. 249; Belović 1908, str. 65—68; DNB, 9, 1941—42, br. 10—12, str. 50—52; Kres (Celovec), 5, 1885, br. 6, str. 300—301; br. 12, str. 613—614; SDM, 25, 1866, str. 91—92; MD, 8, 1902—03, br. 6, str. 82—84; MI, 3, 1924, br. 22, str. 172—173; Obitelj (Zagreb), 16, 1944, br. 3—4, str. 60—61; Pobratim, 2, 1892, br. 19, str. 289—290; PL, 18, 1908, br. 13, str. 147—148; Smilje (Zagreb), 29, 1900—01, str. 42—43; Saulić 1922, str. 32—35; Saulić 1931, br. 21; Tordinac, str. 42—44 (=Bošković-Stulli 1963, br. 36); Valjavec, str. 38—41; GZMS (Etnologija), NS 15—16, 1961, str. 275, br. 12 i 13; ZNZO, 16, 1911, str. 135—136.

4. *Lula, čurlije i smrt u torbi*. Aa Th 592+330 A. Kazivala Marija Sikirica, rođ. 1909, pismena samouka, selo Jabuka. Čula od svog »dida Ilije«. (mgt.)

Varijante: a) primjeri koji sadrže samo naš siže o svirali što sili na ples (Aa Th 592): *Čajkanović*, br. 112; *GEM*, 14, 1939, str. 10, br. 16 i str. 13—14, br. 21; *Krauss I*, br. 37; *LMS*, knj. 140, god. 58, 1884, str. 109—112; *Strohal I*, br. 14, 15 i 16; *Šaulić 1931*, br. 3; *Vila* (Beograd), 3, 1867, br. 44, str. 703—705, *ZNŽO*, 11, 1906, str. 283, 18, 1913, str. 152—154; 32₂, 1940, str. 134—141; *GZMS* (Etnologija), NS 14, 1959, str. 158, br. 2; *Bošković-Stulli 1959*, br. 20; *BNP*, br. 32; *Šaulić 1922*, str. 25—29; *Rad Jugoslavenske akademije*, Zagreb, knj. 63, 1882, str. 83—84 i 84—85 (siže o zatvorenoj smrti indirektno nagoviješten); b) primjeri koji sadrže siže o zatvorenoj smrti ili vragu (Aa Th 330 A), odnosno kontaminaciju tog sižea s onim o svirali: *Čajkanović*, br. 30; str. 465, br. 8 i str. 487, br. 13; *Čorović 1909*, str. 14—16; *Danica* (Novi Sad), 10, 1869, br. 28, str. 447; *DI*, 19, 1865, br. 5, str. 34 i br. 6, str. 42 (= *Stojanović 1867*, br. 28); *Stojanović 1867*, br. 60; *Stojanović 1879*, str. 162—166; *Dokušec*, br. 51; *Istina* (Zagreb), 3, 1907, br. 46, str. 726—727; *Kres*, 4, 1884, br. 5, str. 245—248 i 5, 1885, br. 11, str. 562—564; *MD*, 10, 1904—05, br. 7—10, str. 31—33; *Neven* (Zagreb—Rijeka), 5, 1856, br. 5, str. 136—138; *NV*, 3, 1891, br. 85, str. 1; *Strohal I*, br. 50; *Strohal II*, str. 159—160; *Šaulić 1925*, str. 101—103 (zatvorena smrt i svirala); *GZMS*, NS 15—16 (Etnologija), 1961, str. 275, br. 14; *ZNŽO*, 13, 1908, str. 99—100; 32₂, 1940, str. 135—136; *Bošković-Stulli 1959*, br. 8 i br. 9; *Rad* (Jugoslavenska akademija, Zagreb), 63, 1882, str. 84—85 (oboje); *SEZ*, 42, 1928, str. 254—255; *Sabrane pripovijesti, II* (Trst 1927), str. 40—43; *Vujkov 1951*, str. 26—34, usp. *Vrčević 1882*, str. 86.

5. *Kuća na ledini*. Usp. Aa Th 706. Kazivala Iva Dinarina »Bašusa«, rođ. 1913, nepismena, rodom iz sela Udovičići, naseljena u selu Glavice. Čula kao dijete u Udovičićima. (mgt.)

Varijante: nisu nam poznate prave varijante ovoj priči. Po svojoj strukturi ona je najbliža pripovijeci o progonoj djevojci bez ruku, ali je u velikoj mjeri prešla u realistički plan (mjesto odsječenih ruku zbog vjere i sl. nalazimo ovdje napuštenu vanbračnu majku, a mjesto kraljevića seoskog momka); ipak su dalji tok i opća dirljiva intonacija priče s čudesnom svećevom pomoći i s epizodom prepoznavanja analogni pripovijeci o djevojci bez ruku. Našoj je varijanti relativno najbliži tekst iz Livanjskog polja u kojemu nevjesta treba da bude ubijena zato što nema djece (*GZMS*, NS 15—16, 1961, str. 276, br. 18).

Bog i tri brata. Aa Th 750 D (=550 A). Kazivala Šima Medvid, rođ. 1903, nepismena, selo Radošić. Čula od susjeda Jure Medvida. (mgt.)

Varijante: *BV*, 12, 1897, br. 17, str. 264; 13, 1898, br. 10, str. 153—154; *Danica* (kalendar, Zagreb), 1895, knj. 96, str. 164—167; *Dorđević*, str. 116—119; *Vuk*, br. 14; *HD*, 1, 1904, br. 7, str. 98—101; *LMS*, knj. 138, god. 58, 1884, str. 97—104; *MD*, 8, 1902—03, br. 1, str. 10—12; *Matica* (Novi Sad), 4, 1869, br. 23, str. 539; *Pobratim*, 15, 1904—05, br. 19, str. 412; 16, 1905—06, br. 15, str. 330—331; *Prosvjeta* (Cetinje), 1, 1892—93, br. 11, str. 415—416; *PL*, 6, 1896, br. 16, str. 125—126; 15, 1905, br. 6, str. 67—68; *SS*, 5, 1940, br. 10—11, str. 311—312; *SDZ*, 10, 1940, str. 181—184; *Strohal III*, str. 108—109; *Šaulić 1922*, str. 47—50; *Šaulić 1925*, str. 13—15 i str. 15—18; *Tešović 1933*, str. 3—5; *Venac* (Beograd), 1, 1910, br. 9, str. 414—418; *GZMS*, NS 14 (Etnologija), 1959, str. 159, br. 4; NS 15—16 (Etnologija), 1961, str. 276, br. 20; *ZNŽO*, 13, 1908, str. 224—226; 30₁, 1935, str. 227—228, br. 1; *Bošković-Stulli 1959*, br. 36; *Čajkanović*, str. 470, br. 2.

U ovoj pripovijeci nije inače uobičajena epizoda o postanku medvjeda kao ovdje u našem tekstu, ali se ponegdje ipak susreće (npr. u navedenoj varijanti iz *GZMS 1959*, koja je zabilježena na području Neuma i Kleka). Epizoda o postanku medvjeda poznata je našoj usmenoj tradiciji najčešće kao posebna predaja: *BV*, 5, 1890, br. 10, str. 154; 12, 1897, 14—15, str. 228—229; *Brastvo* (Beograd), 12—13, 1908, str. 144—145; *Šaulić 1925*, str. 19—20; *Šaulić (Sv. Savo)*, br. 14; *GZMS*, NS 17 (Etnologija), 1962, str. 160, br. 3; NS 20—21 (Etnologija), 1966, str. 163, br. 113; *Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 134.

Uvodna epizoda o otvaranju neba također nije tipična za ovu pripovijetku (braću nagrade obično Bog i sv. Petar, anđeo ili sveci). Pripovjedačica je ispričavala taj uvod na kraju, prisjetivši ga se već poslije završena pričanja. Da li je sama izvršila tu kontaminaciju zbog veoma raširenih vjerovanja o otvaranju

neba u Sinjskoj krajini (v. tekst br. 46 i napomenu), ili je taj motiv već tradicionalno prisutan u ovoj pripovijeci na sinjskom području, ne mogu tačno znati.

7. *Je l' bilo u ovnu srce?* Aa Th 785. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 6.

Varijante: *BV*, 13, 1898, br. 5, str. 90; 25, 1910, br. 23–24, str. 359–360; *Čajkanović*, br. 73; *SDM*, 24, 1865, str. 52–54; 28, 1869, str. 117–120; *LMS*, knj. 138, god. 58, 1884, str. 96–97; *MR*, 8, 1940, br. 10, str. 150–151; *Narodne novine*, 53, 1887, br. 23; *NV*, 12, 1900, br. 55, str. 4; *PP*, 4, 1910, br. 9, str. 143; *Strohal III*, str. 206; *Šaulić 1925*, str. 6–7; *Šaulić (Sv. Savo)*, br. 6 i br. 7; *ZNŽO*, 10, 1905, str. 132–134; *Smilje*, 31, 1902–03, br. 10, str. 155; *GZMS*, 20, 1908, str. 460–462; *NS* 20–21, 1966, str. 157, br. 27; *Bošković-Stulli 1959*, br. 32 (= *B-St.* 1963, br. 59); *Vrčević 1882*, str. 10–11.

8. *Sveti Petar dvaput tučen.* Aa Th 791. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 5.

Varijante: *BV*, 3, 1888, br. 1, str. 12–13; 12, 1897, br. 14–15, str. 220–221; *Dokušec*, br. 13; *Hrvatska (Zadar)*, 10, 1895, br. 18–19, str. 130; *HD*, 1, 1904, br. 3–4, str. 36; *HN*, 1899, br. 28; *Praporac (Delnice)*, 1, 1908, br. 2, str. 45–46; usp. *Šaulić 1925*, str. 25–26; *GZMS*, *NS* 15–16 (Etnologija), 1961, str. 276, br. 23; *NS* 17 (Etnologija), 1962, str. 160–161, br. 6; *Bošković-Stulli 1959*, br. 33; *Čajkanović*, str. 479, br. 18; str. 485, br. 1; str. 487, br. 6; *Strohal III*, str. 209–210; *Šaulić 1931*, br. 36; *Mikulčić*, str. 140–143; *Ant. Václavik, Podunajska dedina v Československu*, Bratislava 1925, str. 266 (zapis iz sela Hrvatski Grob, gdje žive hrvatski doseljenici).

9. *Dijete predano vragu.* Aa Th 812. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 5.

Varijante: *BV*, 15, 1900, br. 7–8, str. 106–107; *Klasje naših ravni (Subotica–Zagreb)*, 6, 1944, br. 1–2, str. 101–102; *Kukić*, str. 98–99; *Prijatelj naroda (Zagreb)*, 33, 1920, br. 1 i 3; *Zadružni kalendar (Beograd)*, 1938, str. 51–52.

10. *Kći predana vragu.* Usp. Aa Th 813 A; usp. Aa Th 1476 B. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 2.

Varijante: *BV*, 19, 1904, br. 6, str. 113–114; 21, 1906, br. 2, str. 27–28; *Danica (Novi Sad)*, 10, 1869, br. 22, str. 351; *DH*, 9, 1843, br. 32, str. 126–128; *PL*, 22, 1912, br. 3, str. 39–40; *SEZ*, 48, 1931, str. 282–283; usp. *Strohal II*, str. 95–96; *Bošković-Stulli 1963*, br. 61; usp. *Šaulić 1925*, br. 46.

11. *Kći predana vragu i Gospa Blagovist.* Usp. Aa Th 813 A; usp. Aa Th 1476 B. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1.

Varijante: kao uz prethodni tekst.

12. *Popov sluga čuva grob.* Aa Th 815. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1.

Varijante: *BV*, 14, 1899, br. 21–22, str. 291–292; *Čajkanović*, br. 177; *DN*, 12, 1929–30, br. 3, str. 55–56; *Dokušec*, br. 56; *SEZ*, 50, 1934, str. 173; 65, 1952, str. 256; *Strohal III*, str. 27–29; *GZMS*, *NS* 20–21 (Etnologija), 1966, str. 153, br. 44; *ZNŽO*, 7, 1902, str. 134–135; 17, 1912, str. 355. Vidi i monografiju: *Valentin Merkelbach, Der Grabhügel (Diss.)*, Mainz 1964 (obuhvaća i hrvatsko-srpske varijante).

13. *Kraljeva kći – vukozlak.* Aa Th 307. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 5.

Varijante: *Bosiljak (Zagreb)*, 1, 1864–65, br. 12, str. 301–303; *Čajkanović*, br. 19; *DN*, 11, 1928–29, br. 10, str. 236–237; *Đorđević*, str. 9–11; *HD*, 2, 1905, br. 12, str. 182–184; *Javor*, 1885, br. 34, str. 1079–1080; *Kres*, 4, 1884, br. 7, str. 350–353; *Mali list (Zagreb)*, 2, 1915, br. 1, str. 2; *Neven*, 5, 1856, br. 4, str. 105–110; *Sironić*, str. 36–42; *Smilje*, 29, 1900–01, str. 59–60; *Srbobran (Zagreb)*, 11, 1894, br. 115, str. 2–3; *Strohal I*, br. 19 i br. 18 (= *Bošković-Stulli 1963*, br. 16); *Strohal II*, str. 254–258; *Strohal III*, str. 78–81; *GZMS*, *NS* 15–16, 1960–61, str. 274, br. 7; *NS* 20–21, 1966, str. 155, br. 8; *ZNŽO*, 7, 1902, str. 129–130; 18, 1913, str. 145–147.

14. *Mrtvi dragi – vukodlak.* Aa Th 365. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 2.

Varijante: *Arhiv*, 2, 1852, str. 390; *Belović 1908*, str. 27–28; *BV*, 8, 1893, br. 22, str. 339–340; 9, 1894, br. 11, str. 171; 22, 1907, br. 6, str. 91; *Dokušec*, br. 1; *Gavrilović*, str. 49–51; *LMS*, knj. 137, god. 58, 1884, str. 118–120; *Plohl I*, br. 22 i 23; *SEZ*, 50, 1934, str. 122 i str. 168–169; 61, 1949, str. 211; *Strohal I*, br. 21 (= *Bošković-Stulli 1963*, br. 25) i br. 20; *Strohal II*, str. 34–35; *Strohal III*, str. 51–52 i 101–103; *Valjavec*, str. 239–240; *Venac*, 9, 1923–24, br. 6, str. 445–447; 10, 1924–25, br. 6, str. 446–447; *Vujkov 1957*, str. 143–147; *ZNŽO*, 3, 1898, str. 258–259; 7, 1902, str. 128–129 i 135–136; 22, 1917, str. 319–320; 32, 1940, str. 133–134; *Bošković-Stulli 1959*, br. 10 i br. 11; *Bošković-Stulli – rkp. Sinj*, br. 81; *Preindlsberger-Mrazović*, str. 121–132; *Krauss 1908*, str. 120; *Čajkanović*, str. 491, br. 15.

Dopunjujući ponovo pripovijetku, pripovjedačica je na kraju rekla: »A nije duugo trajalo, umrla je i ona«.

15. *Zario nož u grob*. Aa Th 1676 B. Kazivala Milica Ivković, rođ. Jelović, rođ. 1917, pismena, rodom iz Gale, udata u selu Brnaze. (mgt.)

Varijante: *Smilje*, 15, 1886—87, br. 5, str. 66—69; *SEZ*, 50, 1934, str. 194, br. 121; 58, 1948, str. 336; *Stojanović 1867*, br. 42 (= *Stojanović 1879*, str. 74—76); *Strohal III*, str. 250—251.

Ova pripovijetka, baš kao i prethodna i slijedeća, a i još neke u našoj zbirci, nosi obilježja narodnih predaja, pa bi se mogla i ondje uvrstiti. No poznato je da Aarne-Thompsonov katalog sadrži i neke narodne predaje a ne samo prave pripovijetke, osobito ako pripadaju graničnom području, kao i ova naša. Međutim, dajući mu broj 1676 B, Thompson je ovaj pripovjedački tip uvrstio među šaljive priče o glupom čovjeku i time ga pogrešno kvalificirao. Mi smo ovaj tekst (i slijedeći, koji mu je srodan) svrstali u ovoj zbirci ondje gdje bolje odgovara, tj. uz numinozne priče o groblju i mrtvima.

16. *Krvavi vo na lokvi*. Usp. Aa Th 1676 B. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 15 (pripovjedačica čula u Gali).

Varijante: potpuno adekvatne varijante nisu nam poznate; usporedi donekle primjere navedene uz prethodni tekst i uz to: *Pobratim*, 10, 1899—1900, br. 7, str. 162—163; *Strohal I*, br. 44; *Strohal III*, str. 250—251.

Ova je priča nastala na temelju jednoga narodnog vjerovanja koje je u vrlo srodnom obliku poznato i na nedalekom području Livanjskog polja: »Srbi ijekavci u Crnom Lugu pričaju da iz bare Mrtvice izlazi krvav vo koji napada stoku i čobane« (GZMS, NS 15—16, 1961, str. 268 i str. 281).

17. *Nadmudrio kraljevu kćer*. Usp. Aa Th 921 + Aa Th 852 (II = 2014 A). Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 3.

Varijante: *BV*, 8, 1893, br. 24, str. 371—372; *Bosiljak*, 1, 1864, br. 5, str. 151—153 (samo uvodni dio — nadmetanje s trgovcima); *Ibid.*, 2, 1865—1866, br. 23, str. 353—356; *Božićnica* (kalendar, Zagreb) za god. 1924, str. 130 (nadmetanje s carem); *Vuk*, br. 45; *HN*, 6, 1897, br. 5, str. 1—2; *Kres*, 5, 1885, br. 9, str. 460—464; *Neven*, 1898—99, br. 1, str. 10; *Obitelj*, 8, 1936, br. 38—39, str. 697—700; *PL*, 1, 1891, br. 24, str. 189; *Smilje*, 2, 1874, br. 5, str. 78—79; *SEZ*, 65, 1952, str. 336—338; *Stojanović 1867*, br. 51; *ZNZO*, 10, 1905, str. 204—206; *NGL* (Zagreb), 1, 1861, str. 79—80 (= *Bošković-Stulli 1963*, br. 63).

18. *Baba i did kod zeta*. Usp. Aa Th 901. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 4.

Varijante: *BV*, 3, 1885, br. 5, str. 77; 14, 1899, br. 23—24, str. 316—317; 17, 1902, br. 2, str. 36; 23, 1908, br. 18, str. 286; *Evolucija* (Zagreb), 2, 1933, br. 8, str. 400—401; *GEM*, 7, 1932, str. 112—113; usp. *Hercegovački bosiljak* (Mostar), 2, 1884, br. 2; *Kalendar Prvog bjelovarskog trgovačkog dioničarskog društva* (Bjelovar), 1911, str. 37—40; *Pobratim*, 11, 1900—01, br. 4, str. 84—86; *SEZ*, 58, 1948, str. 429—430; *Šaulić 1925*, str. 64—67; *Šaulić 1931*, br. 120; *Venac*, 14, 1928—29, br. 7, str. 530—532; *ZNZO*, 13, 1908, str. 216—218; 32a, 1940, str. 175—176; *Bošković-Stulli 1959*, br. 52.

19. *Tko će donijeti vode*. Kazivao Vlada Milanović, rođ. 1907, pismen, selo Glavice (mgt.)

Varijante: *Bubalo-Kordunaš*, str. 140—141; *Vrčević 1882*, str. 93; *Vujkov 1957*, str. 148—149; *ZD*, 1848, str. 6; *Zvono* (Beograd), 14, 1925, br. 132, str. 2.

20. *Striženo-košeno*. Aa Th 1365 B + 1164. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 4.

Varijante: *BV*, 16, 1901, br. 11—12, str. 209—210; *Vuk*, br. 37; usp. *HN*, 5, 1896, br. 4; *ICN*, 2, 1917, br. 34, str. 4; *JL*, 14, 1931, br. 79, str. 4; *Kalendar čiče Grge Grgina* (Osijek), 1935, str. 176—177; *Behar* (Sarajevo), 2, 1901—02, br. 2, str. 30—31 (= *Nametak*, str. 57—60); *NK*, 16, 1878, str. 151—152; *PL*, 6, 1896, br. 24, str. 188—189; *SDZ*, 10, 1940, 179—181; *SZ*, 2, 1885, str. 183; *SK*, 5, 1924, br. 18, str. 12; *Stojanović 1867*, br. 30; *Strohal III*, str. 161—163; *Sulejmanpašić-Skopljak*, str. 45; *Šaulić 1922*, str. 76—78; *Šaulić 1925*, str. 68—69; *Šaulić 1931*, br. 132; *Silo* (Zagreb), 5, 1945, br. 8, str. 3; *VV*, 1, 1890, br. 33 i 34; *Vlaci*, str. 75; *Vrčević 1868*, str. 5; *GZMS*, NS 14 (Etnologija), 1959, str. 160, br. 10; NS 15—16 (Etnologija), 1960—61, str. 277, br. 30 i br. 35; *ZNZO*, 10, 1905, str. 206—207; *Zvono*, 14, 1925, br. 134, str. 1; *Behar*, 2, 1901—02, br. 2, str. 30—31; *Bošković-Stulli* — *rkp. Sinj*, br. 141.

21. Miš ili mišakinja. Usp. Aa Th 1365 G*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 4.

Varijante: *Bajić*, str. 18—20; *MM*, 6, 1935—36, br. 8, str. 145; *MI*, 4, 1925, br. 15, str. 116—117.

22. Najveći prijatelj i najveći dušmanin. Aa Th 981 + 921 B. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1.

Varijante: a) Aa Th 981 (ubijanje staraca): *BV*, 1, 1886, br. 9, str. 141—142; 13, 1898, br. 3 i 4, str. 42—43 i 53—55; 18, 1903, br. 8, str. 154—156; 22, 1907, br. 4, str. 61; *Čajkanović*, br. 103 (+ Aa Th 921 B); *Hrvatska*, 10, 1895, br. 16—17, str. 116; *HN*, 12, 1903, br. 10, str. 1; *Javor*, 1883, str. 305—310; *Karadžić* (Aleksinac), 1, 1899, br. 9—10, str. 209; 2, 1900, br. 6—7, str. 128; *Pobratim*, 11, 1900—01, br. 4, str. 100; *Prosvjeta* (Cetinje), 1, 1892—93, br. 11, str. 417; *SS*, 5, 1940, br. 5, str. 143—144; *SEZ*, 70, 1958, str. 535—536; *Strohal I*, br. 70 (= *Bošković-Stulli* 1963, br. 66); *Strohal II*, str. 191; *GZMS*, NS 13 (Etnologija), 1958, str. 167, br. 124—129 (+ Aa Th 921 B); NS 15—16, 1960—61, str. 280—281; NS 17 (Etnologija), 1962, str. 162, br. 20; NS 20—21, 1966, str. 145, br. 15; *ZNŽO*, 14, 1909, br. 124; *Glasnik Etnografskog instituta SAN* (Beograd), I, 1—2, 1952, str. 494—496; b) Aa Th 921 B (do vesti prijatelja i dušmanina): već navedeni primjeri kontaminacija sa Aa Th 981 (*Čajkanović*, br. 103 i *GZMS* 1958); *BV*, 24, 1909, br. 12, str. 189; *Čajkanović*, br. 102; *Fruškogorac* (Petrovaradin), 1, 1906, br. 21, str. 2; *SEZ*, 48, 1931, str. 461—462; *Inspektor Joca* (Beograd), 1, 1932, br. 2, str. 6; *Srbobran* (Zagreb), 10, 1893, br. 29, str. 1; *SDZ*, 2, 1911, str. 447; *Šaulić* 1925, str. 68; *Šaulić* 1931, br. 115; *Tešović* 1937, str. 27—30; *S. Grčić*, *Kotarske narodne pjesme*, 1930, str. 125—126 (kazivao Božo Domnjak; ubijanje staraca nije spomenuto, ali se po kontekstu može razabrati da je vjerojatno naknadno izostalo zbog okrnjena kazivanja); *Vojinović*, br. 11; v. *ASPh*, 7, 1884, str. 78—98.

23. Tko se prvi naljuti... Aa Th 1000 + 1007 + 1004 + usp. 1029 + 1120 + usp. 1685 (pas u juhi). Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 3.

Varijante: *BV*, 7, 1892, br. 6, str. 95; 20 1905, br. 17 i 18, str. 268—269 i 283—284; *BNP* br. 1; *BP*, 3, 1861, str. 166—168; *Čajkanović*, br. 96 i 97; *Krauss* 1914, br. 13; *LMS*, knj. 114, god. 46, 1872, str. 137—142; *Mladost* (Zadar), 2, 1911, br. 10, str. 124; *PL*, 9, 1899, br. 24, str. 189—190; *Srbobran*, 11, 1894, br. 69, str. 1—2; *SDZ*, 2, 1911, str. 443—446; 11, 1950, str. 215—216; *SEZ*, 65, 1952, str. 307—309; *Stefanović*, str. 33—38; *Strohal I*, br. 58; *Strohal III*, str. 193—195; *Šaulić* 1925, str. 28—29; *Šaulić* 1931, br. 102; *Valjavec*, str. 162—168 (= *Bošković-Stulli* 1963, br. 69). *Venac*, 5, 1914, br. 10, str. 619—623; *BIPF*, 2, 1953, str. 296—297; *GZMS*, NS 15—16, 1960—61, str. 277, br. 28; *ZNŽO*, 10, 1905, str. 199—200; 17, 1912, str. 162—163; 22, 1917, str. 293—295; *Obitelj*, 5, 1933, br. 32, str. 669; *Behar*, 5, 1904—05, str. 77—78.

24. Đava i baka. Aa Th 1030 + 1083. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 2.

Varijante: a) Aa Th 1030 (dioba uroda): *BV*, 12, 1897, br. 17, str. 264; 13, 1898, br. 2, str. 24; *Brastvo* (Beograd), 12—13, 1908, str. 149—150; *Danica* (Zagreb), 2, 1932, br. 64, str. 13 (+ Aa Th 1083); *Vuk*, br. 20 (70); *Istina* (Zagreb), 2, 1906, br. 20, str. 155—156; *MM*, 9, 1938—39, br. 2, str. 97; *MI*, 4, 1925, br. 8, str. 54; *MZ*, 10, 1937, br. 8—9, str. 138—139; *Obitelj*, 12, 1940, br. 9—10, str. 82; *Poljodjelski kalendar Hrvatskog radiše* (Zagreb), 1940, str. 83; *Radio Beograd*, 5, 1933, br. 21, str. 7; *SD*, 1895, str. 28; *HN*, 6, 1897, br. 37, str. 3—4; *PL*, 10, 1900, br. 21, str. 170 (+ Aa Th 1083); b) Aa Th 1083 (tučnjava motkama): *PL* i *Danica* (navedeni kontaminirani tekstovi); *PL*, 13, 1903, br. 9, str. 104; *Lovorika* (Zagreb), 1, 1874, br. 7, str. 109—111; *SEZ*, 45, 1930, str. 15; *GZMS*, NS 15—16, 1960—61, str. 279, br. 63; *Bošković-Stulli* — *rkp. Sinj*, br. 33.

25. Čiji je konj ljepši. Aa Th 1091. Kazivao 4. II 1966. Grgur Dukić, rođ. 1899, selo Košute. Magnetofonski snimio J. Milićević.

Varijante: *BV*, 17, 1902, br. 18—19, str. 350; *Pavlović*, str. 35; *Strohal I*, br. 51; *usp. Strohal III*, str. 259—260; *Palavestra*, zapis iz Koljana (v. naš uvod, str. 327).

Veoma je srodan tip priče o okladi tko će dovesti neobičniju pticu (Aa Th 1092), koja ima podosta hrvatsko-srpskih varijanata (ovdje nisu navedene).

26. Đava hvatao vjetar. Aa Th 1176. Kazivao Josip Mastelić, rođ. 1947, dak 4. razr. gimnazije, selo Brnaze. (mgt.)

27. *Stani, sinko, primi krst na se!* Usp. Aa Th 1319*. Kazivala Jaka Milanović, rođ. Šimac, rođ. 1919, pismena, rođena u Podvarošu, udata u Glavicama. Čula od oca. (mgt.)

28. *Jaje od mazge.* Aa Th 1319. Kazivao Stipe Milanović, rođ. 1947, uči tokarski zanat, selo Glavice. (mgt.)

Varijante: *Dragoljub* (kalendar, Zagreb), 24, 1887, str. 43—45 (= Hrvatska, Zadar, 1886, br. 7); *Glas Hercegovca* (Mostar), 10, 1893, br. 58; *Jugoslovenče* (Beograd), 5, 1935—36, br. 4, str. 2; *Smilje*, 1942, br. 5—8, str. 62; *Strohal III*, str. 272—273; *Šimatović*, br. 192; *Tešović* 1933, str. 62—63; *ZNZO*, 8, 1903, str. 131; 10, 1905, str. 217; 11, 1906, str. 285; 28₁, 1931, str. 236; 28₂, 1932, str. 222; *GZMS*, NS 18 (Etnologija), 1963, str. 95, br. 10.

29. *Starac pošao u školu.* Aa Th 1381 E (= Aa Th 1644). Kazivao Stipan Radović, rođ. 1890, pismen samouk, selo Radošić (zaselak Radovići). (mgt.)

Varijante: *Bajić*, br. 6; usp. *BV*, 3, 1888, br. 4, str. 61—62; *Male novine* (Zagreb), 2, 1911, str. 5; *PP*, 2, 1908, br. 4, str. 58; *Smilje*, 1941, br. 10, str. 192; *Strohal I*, br. 66 i 67; *Vrčević* 1882, str. 23—24.

30. *Paš' će dlite, ubit će dite.* Aa Th 1384 (v. i 1327). Kazivala Marija Radović, rođ. 1897, nepismena, selo Radošić (Radovići). (mgt.)

Varijante: *Belović* 1899, str. 131—132; *BV*, 1, 1886, br. 13, str. 204—205; 10, 1895, br. 22, str. 347—348; 23, 1908, br. 26, str. 411—413; 25, 1910, br. 20—22, str. 334; *Čajkanović*, br. 104; *Ibid.*, str. 462, br. 50; *Čorović* 1909, str. 17—19; *Danica* (kalendar, Zagreb), 1934, str. 116; *Evolucija*, 2, 1933, br. 8, str. 399—400, br. 2; *Fabković*, str. 75—81; *Pobratim*, 2, 1892, br. 14, str. 213; *PL*, 14, 1904, br. 7, str. 79—80; *Šaulić* 1925, str. 75—76; *Šaulić* 1931, str. 118; *Vila*, 4, 1868, br. 15 str. 356; *ZNZO*, 10, 1905, str. 192—193; *GZMS*, NS 20—21, 1966, str. 161, br. 74.

Lončić sočiva. Aa Th 1643 + 1385*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 3. (Čula od strica.)

Varijante: *BV*, 1, 1886, br. 22, str. 349—350; 23, 1908, br. 26, str. 411—413; *BNP*, br. 14 i br. 31; *BP*, 1, 1850, str. 111—114; *GEM*, 14, 1939, str. 4 i str. 11—12; *LMS*, knj. 140, god. 58, 1884, str. 106—109 i str. 109—112; *Pobratim*, 17, 1906—07, br. 2, str. 35—36; *Ristić-Lončarski*, br. 7; *SS*, 2, 1937, br. 8, str. 200; *Strohal II*, str. 62—64; *Strohal III*, str. 175—176; *Šaulić* 1925, str. 144—145; *Šaulić* 1931, br. 187; *GZMS*, NS 20—21, 1966, str. 162, br. 89; *Bošković-Stulli* 1963, br. 70; *SDZ*, 2, 1911, str. 440—442; *Smilje*, 5, 1877, br. 1, str. 10—12; usp. *Srbobran* (kalendar, Zagreb), 1897, str. 191—192; *Zvono* (Beograd), 13, 1924, br. 127, str. 2. — Posljednja dva primjera sadrže, kao i naš tekst, kontaminaciju sa sižeom o novcu zamijenjenom za lončice (Aa Th 1385*). Ostale varijante uz Aa Th 1385*: *Fabković*, str. 75—81; *Neven* (Zagreb), 1898—99, br. 3, str. 40—41.

32. *Nisam ja ukrao ovna!* Aa Th 1525 D + J₁. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 3.

Varijante: *BNP*, br. 11; *DI*, 18, 1864, br. 46, str. 363—364; *Vuk*, br. 46; *Grđić-Bjelokosić*, str. 38—40; *NK*, 21, 1883, str. 143—144; *Neven*, 1899—1900, br. 15, str. 235; *Neven* (Subotica), 1939, str. 10—13; *PP*, 2, 1908, br. 11, str. 175; *SEZ*, 48, 1931, str. 443—445; 54, 1939, str. 208—209; 58, 1948, str. 423; 65, 1952, str. 309—310; usp. *Vila*, 4, 1868, br. 20, str. 478—479; *GZMS*, NS 15—16, 1960—61, str. 277, br. 37 b; *ZNZO*, 10, 1905, str. 191—192; *Zvono*, 15, 1926, br. 201, str. 2—3; *Behar*, 10, 1909—10, br. 6, str. 94—95; *Bošković-Stulli* 1959, br. 55; *Bošković-Stulli* 1963, br. 81; *Čajkanović*, str. 474, br. 57; str. 485, br. 8; str. 487, br. 7; str. 493, br. 2; *Anthropophytera* (Leipzig), 5, 1908, str. 330—334, br. 722.

33. *Večeras su krnjevari . . .* Usp. Aa Th 1525. Kazivao 22. X 1965. Marko Lovrić (Markuza), selo Potravlje. Zapisao J. Milićević.

34. *Dioba guske.* Aa Th 1533. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 25.

Varijante: *Balkan — Zabavnik Balkana* (Beograd), 1, 1926, br. 4, str. 4; usp. *Blagajić*, br. 62; *BV*, 23, 1908, br. 1, str. 10—11; *DNB*, 10, 1943—44, br. 2—6, str. 6—8; *ICN*, 3, 1918, br. 59, str. 3—4; *MR*, 8, 1940, br. 1, str. 11; *Zvono*, 14, 1925, br. 157, str. 2; *NB*, 16, 1944, br. 19, str. 305—306; *GZMS*, NS 20—21, 1966, str. 161, br. 79.

35. *Pop i Cigo.* Aa Th 1641. Kazivala Anđa Medvid, rođ. Križanac, rođ. 1924, pismena samouka, selo Radoš'ć. Čula od susjeda Jure Medvida. (mgt.)

Varijante: *BV*, 13, 1898, br. 13, str. 205—206; 24, 1909, br. 23, str. 365—366; 27, 1912, br. 23—24, str. 319—321; *BP*, 3, 1861, str. 158—166; *BK*, 1, 1933, sv. 6—8, str. 125—127; *Dvorović*, str. 75—81; *Dorđević*, str. 125—127; *Vuk* str. 283, br. 19; *MH*, 5, 1913, br. 5, str. 141—146; *NGL*, 1, 1861, str. 281—283 i str. 288—289; *NK*, 21, 1883, str. 139—141; *Pobratim*, 15, 1904—05, br. 1, str. 21; 17, 1906—07, br. 12, str. 212; *SEZ*, 48, 1931, str. 454—457; 65, 1952, str. 312—313; *Strohal II*, str. 39—42; *Tešović 1933*, str. 14—21; *ZNZO*, 32₂, 1940, str. 127—128; *GZMS* (Etnologija), NS 14, 1959, str. 161, br. 16; NS 20—21, 1966, str. 161, br. 77 i str. 162, br. 88; *Behar* 5, 1904—05, br. 2, str. 30—31; *Bošković-Stulli 1963*, br. 92.

36. *I s tobom zajedno!* Aa Th 1822. Kazivao 22. X 1965. Andrija Glavurdić, rođ. 1896, selo Potravlje. Zapisao J. Milićević.

Varijante: *Milićević — rkp. Sinj*, str. 213. — Nisu nam poznate druge adekvatne varijante, ali su raznolike anegdote o dvosmislenu shvaćenom blagoslovu općenito većma omiljele, kao npr. ona o procesiji protiv vuka, kada svećenik zaziva sveca zaštitnika a narod odgovara: »Da bi krepali!«. *Krauss 1914*, br. 48; *Strohal III*, str. 39—40; *Vrčević 1883*, str. 101—102; *ZNZO*, 37, 1953, str. 199—200; usp. *Vrač po-gađač* (Zagreb—Novi Sad), 1, 1896, br. 6, str. 50.

37. *Zna dava i krava.* Aa Th 1849*. Kazivao Mile Milanović, rođ. 1915, pismen, zaposlen kao radnik u Sinju, živi u selu Glavice. (mgt.)

Varijante: *Čajkanović*, br. 130.

38. *Dečko u bačvici.* Aa Th 1876 + 1313 + 1875. Podaci o sn'mku isti kao uz tekst br. 30.

Varijante: a) varijante o dječaku u bačvici (Aa Th 1875): *BV*, 8, 1893, br. 11—12, 151—152; *Krašić II*, br. 11 (+Aa Th 1876); *LMS*, knj. 149, god. 61, 1887, str. 142—145; knj. 181, 1895, str. 127—132; *Pobratim*, 3, 1892—93, br. 6, str. 83—84; *Strohal III*, str. 174—175 str. 264—265; *Bošković-Stull 1963* br. 103; usp. *Vojinović*, br. 4; b) varijante uz uvodni dio o vezanoj kvočki s pilićima (Aa Th 1876) i o »otrovu« (Aa Th 1313): *BV*, 7, 1892, br. 25, str. 396 (1876 + 1313); *GEM*, 14, 1939, str. 3 (1876); *Krauss 1914*, br. 100 (1876); *Kreš*, 4, 1884, br. 5, str. 245—248 (1313); *LMS*, knj. 104, god. 35, 1861, str. 129—131 (1876 + 1313), *Pavlović*, br. 31 (1313); *Pobratim*, 3, 1892—93 br. 4, str. 52—53 (1876 + 1313); *PP*, 4, 1910, br. 2, str. 29—30 (1313); *PL*, 17, 1907, br. 18—19, str. 196 (1876 + 1313); *Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 109 i br. 126 (1876); *Krašić II* (navedeni tekst u grupi a).

39. *Zec i lovčeva kapa.* Usp. Aa Th 1889. Kazivao Ante Medvid, rođ. 1908, pismen, selo Radošić. (mgt.)

40. *Vice i Pava u barci.* Kazivao Nikola Sikirica, rođ. 1901, pismen samouk, pučki pjesnik, borac i društveni radnik Sinjske krajine, selo Jabuka. (mgt.)

Varijanta: *Rade Bašić i Sait Orahovac, Anegdote iz oslobodilačkog rata*, Sarajevo 1957, str. 105.

U ovoj se anegdoti, kao i u dvije iduće, govori o Vici Buljanu, Sinjaninu, prvoborcju, istaknutom rukovodiocu iz vremena NOB-a i u toku socijalističke izgradnje poslije oslobođenja, koji se isticao još nečime — izvanrednom duhovitošću, hitrim dosjetkama, tako tipično dalmatinskim i posebno sinjskim. Bilo bi dobro da se prikupe sve anegdote koje govore o njemu. Mi ovdje donosimo tri, a upozorujemo i na one što su objavljene u novinama *Alkar* (Jubilarno izdanje 1965), str. 16. Ondje se donose četiri anegdote a govore o slijedećem: 1. Vice objašnjava u Biteliću odluku 2. zasjedanja AVNOJ-a. Slijepac-guslar kazuje mu da su drug Tito i drugovi u Jajcu odabrali da budu ono što je njegov mali unuk jednom rekao da bi on želio postati, a što je najteže biti — *čovik*. 2. Vicin je otac bio trgovac. Vice je jednom prilikom prodao dvije bačve, prvu za gotov novac, a drugu na dug, i to drugu dvostruko jeftinije — zato da mu manje novca propadne. 3. Vice uspoređuje Partiju s avionom — ne može se ni ući ni izići kad se želi (god. 1930). 4. Vice priča o mladom borcu iz Bitelića koji se tužio da mu je svu godinu krevet »crna zemlja«. A poslije, pokazavši se hrabrim borcem, on se kao ispričava pa kaže da se morao boriti jer su mu »odali u cokulama po krevetu«. — U spomenutoj zbirci *R. Bašića i S. Orahovca* donosi se na str. 53 anegdota *Trebovanje*, također o Vici Buljanu

Pavao Krce, druga osoba u našoj anegdoti, bio je i sam predmet brojnih anegdota — kao poznat društveno politički radnik, učesnik NOB-a, seljak, šutljiv pučki čovjek, koji s malo riječi umije govoriti i djelovati onako kako ga narod razumije i prihvaća. Kao i Nikola Sikirica, on živi u svome rodnom selu Jabuci.

O Nikoli Sikirici objavljen je članak *Nikola Sikirica — naš pjesnik* u već spomenutom broju *Alkara*, str. 8.

41. *Dvi po dvadeset*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 40.

Varijante: *Bonifačić-Rožin — rkp. Sinj*, str. 68 (Ova je anegdota veoma popularna i opće poznata.)

42. *Vice i sirotinja*. Kazivao Vlade Sikirica, rođ. 1935, geolog, živi u Zagrebu (sin Nikole Sikirice), snimljeno u Zagrebu 30. XI 1965. (mgt.)

B. Predaje

43. *Zašto je tkalja prokleta*. Motif-Ind. A 1403. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 4.

Varijante: *BV*, 12, 1897, br. 5, str. 73—74 i br. 10, str. 152—153; *Brastvo*, 12—13, 1908, str. 141—142; *Mijatović*, str. 12—13; *DN*, 8, 1925—26, br. 5, str. 102; *Milosavljević*, str. 28—29; *Mlađan* (Sarajevo), 3, 1929, br. 1, str. 9; *Pobratim*, 11, 1900—01, br. 4, str. 99—100; *Prosvjeta* (Cetinje), 2, 1893—94, br. 3, str. 146; *SEZ*, 48, 1931, str. 461; *Smilje*, 15, 1886—87, br. 5, str. 69—70; *Strohal III*, str. 271—272; *Šaulić (Sv. Savo)*, br. 1 i br. 31; *BIPF*, 2, 1953, str. 303—304.

44. *Orao nosi lovca*. Kazivala Anđelka Delija, rođ. Blajić, rođ. 1924, pismena, rodom iz sela Dicmo; udata u selu Brnaze. (mgt.)

Varijante: *SEZ*, 48, 1931, str. 271—272.

Prema informaciji poznavalaca lovnih običaja, način lova ptica tako da se lovac sakrije u konjsku kožu pripada među stvarne primitivne načine lova. Motiv sakrivanja u životinjsku kožu koju ptice odnose na dijamantno brdo itd. vrlo je proširen u istočnjačkim pričama (Aa Th 936*, EB 198).

45. *Tri sunca*. Usp. donekle Motif-Ind. A 716. 1. a) Kazivala Kata Ivić, rođ. Vuka, rođ. 1901, pismena samouka, rodom iz sela Turjaci, udata u selu Brnaze. Čula na sijelu u roditeljskoj kući. (mgt.) b) Kazivala Ana Paštar, rođ. Ratković, 65 god., nepismena, rodom iz sela Podi, udata u selu Brnaze. (mgt.)

Varijante: *Dječije novine* (Zagreb), 2, 1931, br. 9, str. 6; *GZMS*, 19, 1907, str. 312; *NS 14* (Etnologija), 1959, str. 162, br. 28; *NS 20—21*, 1966, str. 149, br. 32; *SEZ*, 32, 1925, str. 380; *ZNZO*, 4, 1899, str. 145 i str. 147—148; 7, 1902, str. 288; 12, 1907, str. 152; *Lovrić*, str. 154—155 (prema Lovriću upotrijebio je taj motiv i *M. Kažotić (Casotti)* u svome romanu *Il beretto rosso*; v. *M. Zorić, Marko Kažotić. Rad JAZU* 338, 1965, str. 450); *Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 70.

46. *Kad se nebo otvori...* Usp. Aa Th 750 A (tačnije: BoP II, str. 213) + usp. Motif-Ind F 969. 1. Podaci o snimku isti kao uz tekst 45 a.

Varijante: a) primjeri o pogrešno izgovorenoj želji (Aa Th 750 A, BoP II, str. 213), najčešće u času kada se otvorilo nebo a ponegdje i u drugim zgodama (npr. tražeći sreću od vile): *Vuk*, str. 308—309, br. 2; *Prosvjeta* (Cetinje), 2, 1893—94, br. 5, str. 259; *Stojanović 1867*, br. 43 (= *Stojanović 1879*, str. 57—58); *Strohal III*, str. 279—280; *Zadrugar* (kalendar, Zagreb), 1926, str. 134—136; *ZNZO*, 17, 1912, str. 353; 19, 1914, str. 218; 39, 1957, str. 28; *Šimunović, Duga* (v. naš uvod, str. 322); b) primjeri o otvaranju neba (obično s vjerovanjem da se u tom času ispunjavaju želje, ali bez fabule o pogrešnoj želji, usp. Motif-Ind. F 969. 1.): *GZMS*, 20, 1908, str. 135—136; *SEZ*, 70, 1958, str. 553; *ZNZO*, 13, 1908, str. 100—101; *Lovrić*, str. 168; *Šimunović, Mladi dani* (v. naš uvod str. 322); početak teksta br. 6 u ovoj zbirci; *Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 86.

Dok prvi dio ove naše priče (a) pripada među pripovijetke, drugi njezin dio (b) pripada predajama, pa smo cijeli tekst, da ga ne bismo lomili, uvrstili među predaje.

47. *Duga*. Usp. donekle Motif-Ind. D 10.2. a) Kazivala Pava Omrčen, rođ. 1927, pismena, rodom iz Udovičića, zaposlena u Trilju, kazivala u Otoku (mgt.); b) podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1; c) kazivao Blaž Ivković, rođ. 1937, radi kao električar u Splitu, stanuje u selu Brnaze. (mgt.)

Varijante: *ZNZO*, 4, 1899, str. 140—141; 19, 1914, str. 193; *Šimunović, Duga i Mladi dani* (v. naš uvod, str. 320).

(Radi kratkoće spominjemo među varijantama i čiste literarne primjene motiva).

48. *Mojanka*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 40.

Varijante: *Fortis*, II str. 50; *Lovrić*, str. 124; *Vuk Karadžić*, *Srpski rječnik*, Beč 1852, s. v. *Mojanka*; *Grčić*, str. 199.

Predaja o postanku imena *Mojanka* (šumovitog područja između Kukuruzova klanca i Ženskoga klanca — po *Lovriću*; kraja između Brnaza i Turjaka — po *Grčiću*) razlikuje se u pojedinostima dosadanih poznatih zapisa. Prema *Grčiću*, *Lovriću* i *Vuku*, kao i u našem tekstu, majka je kukala za Ankom — zato što su Anki izginuli svatovi (*Grčić*); zato što je Anka poginula zajedno sa svatovima kada su ih napali hajduci (*Lovrić*); zato što su hajduci pobili Ankinе svatove a ona sama ostala živa (*Vuk*); zato što su je napadači odveli (naš tekst). Prema *Fortisu* pjeva o *Mojanci* pjesma: momku su oteli djevojku Anku, a on ju je noću tražio po planini kukajući »Moja Anka«. Držim da *Fortis* nije dobro razumio ono što su mu ljudi pričali o *Mojanci*, pa je svojom maštom dopunio pričanje. Vidi o *Mojanci* i poemu *Ane Vidović: Anka i Stanko ili dubrava Mojanka blizu Splitske, Zadar* 1841.

Da bi predaja o *Mojanci* mogla imati svoju realnu povijesnu podlogu, vidjet ćemo po sljedećem tekstu u kojemu se kazuje kako su upravo na tome mjestu hajduci dočekivali i plijenili putnike.

49. *Hajduci*. Kazivao *Stipe Medvid*, rođ. 1909, selo *Radošić*.

Vuk u *Rječniku* (vidi našu prethodnu bilješku), govoreći o *Mojanci*, kazuje da su »hajduci onuda do skora dočekivali putnike, zato se i sad vide dvije stražare kraj puta«, te navodi stihove: »Dočekaće zalci u *Mojanci*, oteće ti konja i oružje«. *Bulić* u svojoj monografiji o caru *Dioklecijanu* na str. 73—74 donosi ovakvu predaju o tom rimskom caru: *Dioklecijanu* je dođijalo što *Dicmanjci* plijene i ubijaju putnike u *Mojanci*, pa povede na njih vojsku. Došavši onamo, sanja kako i on sam kao hajduk postavlja zasjede u *Mojanci*; spozna da je tu takvo tlo i da je narod sklon hajdučiji, pa bi svaka kazna bila uzaludna. O hajducima govore i *Fortis* i *Lovrić* u svojim djelima. *G. Bujas* u raspravi *Sakupljač Stjepan Grčić i guslar Božo Domnjak* (*ZNŽO*, 38, 1954, str. 133—176) opisuje nekoliko epizoda iz *Domnjakova* života kada se on susretao s hajducima.

50. *Tri Turčina*. Podaci o prvom dijelu teksta (do razmaka) isti kao uz tekst 47 c (zap.); podaci o drugom dijelu teksta isti kao uz tekst br. 1. (mgt.)

Grčić objavljuje nekoliko predaja o *Turčinu*, nastanjenu u sinjskom kraju, koga je ubio neki kršćanin a bula zatim odselila u Bosnu (v. naš uvod, str. 318), ali se to, za razliku od ovog teksta, događalo još prije pobjede nad *Turcima*. O *Turcima* pojedincima koji su ostali na svome imanju nakon protjerivanja *Turaka*, pa se i pokrstiti, govore neke ličke predaje (*ZNŽO*, 14 1909, str. 125 i 129—130). Ne znam da li ova naša predaja o *Turcima* koji su ostali na svojim posjedima i bili zatim ubijeni ima povijesnu osnovu, ali su predaje o njima prilično poznate u *Sinjskoj krajini*. Slične varijante, osim ove koju donosimo, zapisane su i u mojoj i u *Milićević*jevoj rukopisnoj zbirci (*Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 15; *Milićević — rkp. Sinj*, str. 199—200).

Motiv o napako potkovanu konju, da bi se time zavarao trag, veoma je raširen u različitim predajama. Navodimo neke: *GZMS*, 4, 1892, str. 92 i str. 267—268; *Grčić*, str. 202—203; *Karadžić*, 4, 1903, br. 1, str. 25—28; *Vjesnik Županije virovitičke*, 31, 1922, br. 15—16, str. 121; *WMBH*, 1, 1893, str. 478—482; *ZNŽO*, 28, 1932, str. 130—131; *Bošković-Stulli* 1963, br. 160; v. i *V. Palavestra, Geneza dvaju narodnih priča o hercegu Stjepanu (Putevi, Banja Luka, 1961, str. 305—320)*; v. *ASPh*, 7, 1884, str. 78—98 i 15, 1893, str. 371—380.

51. *Lovrića obor u Sinju*. Podaci o prvom dijelu teksta (do razmaka) isti su kao uz tekst br. 47 c (zap.); podaci o drugom dijelu teksta isti kao uz br. 26. (zap.)

52. *Prokleta njiva*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 45 a. (mgt.)

Predaje o svatovskim grobljima veoma su rasprostranjene u našim krajevima i do danas nerazjašnjene. One prije svega govore o borbi i pogibiji dvojih svatova ako bi se susreli na putu pa se ni jedni ne bi htjeli drugome maknuti s puta. O svatovskim grobljima napisao je članak *Tih. R. Đorđević (T. Đorđević, Naš narodni život, knj. 2, Beograd 1930, str. 106—116)*. On navodi i druge okolnosti svatovskih pogibija: smrznuce svatova, hajdučki ili turski napad, otmica nevjeste, susret dvojih svatova što idu po istu djevojku i dr. Autor je pokušao objasniti neke pojedinosti u tim predajama, ali nije uspio naći odgovor na osnovno pitanje:

zašto bi se svatovi pobili kad se sretnu na putu. Pitanje je utoliko značajnije što se isti običaj, u nekim krajevima gotovo do danas, održavao i pri susretu različitih drugih ophodnih povorki, npr. pokladnih, o čemu upravo govori i ovaj naš tekst, koji ujedno nekom nutarnjom dosada nerazjašnjenom vezom spaja te dvije tradicije: o sukobima svatova i sukobima maškara. O tučnjavama dviiju povorki maškara govori se u ovom zborniku i u prilogu J. Milićevića (str. 478).

Poštovanje grobova i zabrana da se oni oru pripada opće proširenim tradicijama. Osim u ovom tekstu one se još izrazitije očituju u našem tekstu br. 54.

Varijante o svatovskim grobljima: *BP*, 4, 1870, str. 59—75 i str. 120—121; *GEM*, 22—23, 1960, str. 221; *GZMS*, 1, 1889, knj. 4, str. 21—23; *NS* 17 (Etnologija), 1962, str. 165; *Jadranska pošta* (Split), 8, 1932, br. 210, str. 6; *Karadžić*, 1, 1899, br. 9—10, str. 177; *Vrčević, Niz srpskih pripovijedaka*, Pančevo 1881, str. 38—47; *WMBH*, 1, 1893, str. 460—461; *Zapisi* (Cetinje), 3, 1929, knj. 4, br. 1, str. 43—44; *ZNZO*, 26₂, 1928, str. 221 (spominje se i svatovsko groblje »na sjeveroistoku od Sinja pola sata daleko od Sinja«); 28₂, 1932, str. 126 i str. 141—142; *Javor*, 16, 1889, br. 13, str. 208; *Grčić*, str. 57 i str. 199 (v. naš uvod); *Šimunović* (pripovijesti *U planinama i Alkar*, v. uvod, str. 322); *Vuk, Srpski rječnik*, s. v. Mojanka (u Ženskom klancu pozna se »greblje od svatova«); *Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 175 (svatovsko groblje kod Trilja); *naš tekst* br. 53.

53. *Svatovsko groblje, stećak i Markov skok*. Kazivao Ante Varenina, rođ. 1892, pismen samouk, selo Jabuka. (zap.)

O svatovskom groblju vidi prethodnu napomenu. O grobljima, stećcima i različitim vrstama starih nekropola kazuju se i druge raznolike predaje, npr. da su to divovska groblja (*GZMS*, 13, 1901, str. 469—470; *SEZ*, 58, 1948, str. 344 i dr.). Veoma su rasprostranjena pričanja o tome da je nadgrobnu ploču ili stećak donijela, pletući, divovska djevojka ili vila: *BP*, 4, 1870, str. 59—75; *GEM*, 17, 1954, str. 266; *GZMS*, 1, 1889, knj. 3, str. 98; 4, 1892, str. 336—337; *NS* 15—16, 1960—61, str. 281; *NS* 17 (Etnologija), 1962, str. 165; *NS* 20—21, 1966, str. 59—60; *ZNZO*, 10, 1905, str. 223—224; *Naše starine (Sarajevo)*, 10 1965, str. 199. Bogat pregled starinskih groblja i spomenika odnosno predaja koje se o njima kazuju donosi se u monografiji: *Vlajko Palavestra, Narodna predanja o starom stanovništvu u dinarskim krajevima* (*GZMS*, *NS* 20—21 (Etnologija), 1966, str. 5—86, posebno str. 71—73); *Milićević — rkp. Sinj*, str. 196.

Predaju o skoku Markova, odnosno Derdelezova konja objavljujemo ovdje premda se odnosi na Višegrad u Bosni. To nam se čini opravdanim stoga jer smo taj tekst čuli u Sinjskoj krajini i jer Sinjska krajina također dobro pozna takve tradicije. Napokon, u ovom su zapisu tako zgodno konfrontirana kršćanska i muslimanska pričanja da on i zbog toga zaslužuje da se objavi. Varijante: *Arhiv*, 5, 1959, str. 210—211; *BP*, 4, 1870, str. 134—139; *GEM*, 20, 1957, str. 156; *GZMS*, 3, 1891, str. 283—284; *Vuk*, str. 322, br. 32; *Grčić*, str. 201 (v. naš uvod); *HS*, 3, 1921, br. 182, str. 2; *Karadžić*, 1, 1899, br. 2, str. 38—39; 3, 1901, br. 5, str. 107; *Venac*, 13, 1927—28, str. 465—466; *WMBH*, 1, 1893, str. 495—496; *Zapisi*, 2, 1928, knj. 3, sv. 5, str. 301—304; *ZNZO*, 28₂, 1932, str. 123—124; *M. Božić, Kurlani*, Zagreb 1954, str. 236—237.

54. *Ne ori moje kuće!* Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 45a.

O poštovanju grobova vidi i tekst br. 52 i napomenu.

Neki osamljeni stari grobovi mogu, prema vjerovanju, zaštititi od groznice: prije izlaska ili poslije zalaska sunca treba šuteći doći do groba, ponijevši sa sobom svete soli i svete vode, poškopiti grob, »na golim kolinin oblist« triput oko groba, pomoliti se za pokojnika koji leži u grobu i ostaviti na grobu »lemozinu« — a bolesnik od groznice, koji je ostao kod kuće, ozdravit će (*Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 75 a); ili: na grobu treba ostaviti dva jaja (*Ibid.*, br. 93); slično se priča i o jednom grobu u Ježeviću (*Grčić*, str. 98).

55. *Zatrpani izvori*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 40 (ovaj tekst snimljen je u Zagrebu 30. XI 1965.)

Brojne su predaje po našim kraskim krajevima, uvijek žednim vode, o zatrpanim izvorima. One najčešće govore o grupama stanovništva (Turcima, kršćanima ili kakvim starim narodima) koji su prije bijega iz nekoga kraja začepili izvore; no poticaji za zatvaranje izvora mogu biti raznoliki: žalost majke za kćerkom čobanicom koja se na tome mjestu utopila (katkada povučena crnim ovnom

u bezdan), ili žalost za sinom, ili uvreda odbijena prosca, želja da se spriječe štete što ih stvara rijeka i dr. Varijante: *BP*, 4, 1870, 59—75 i str. 108; *GZMS*, 4, 1892, str. 336—337; 47, 1935, str. 15; *NS* 13 (Etnologija), 1958, str. 166, br. 110; *NS* 14, 1959, str. 163, br. 35; *NS* 15—16, 1960—61, str. 268; *NS* 20—21, 1966, str. 69—70; *Grčić*, str. 202—203; *L. Grđić-Bjelokosić, Iz naroda i o narodu*, II, str. 31; *Naša sloga* (Trst), 18, 1887, 17. III, str. 2; *Karadžić*, 1, 1899, br. 2, str. 35—36; *Slobodna misao* (Nikšić), 9, 1930, br. 31, str. 1; *SEZ*, 48, 1931, str. 270—271; 58, 1948, str. 344; *WMBH*, 1, 1893, str. 464—468; *ZNŽO*, 28₂, 1932, str. 116; *Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 174; *Palavestra* (zapis iz Bajagića i Koljanâ; v. naš uvod, str. 327).

J. Cvijić upozorio je u jednoj svojoj recenziji na utjecaj krasa na oblikovanje nekih drugih naših narodnih pripovijedaka: *J. Cvijić, Karst i srpske narodne pripovetke. Glasnik Geografskog društva*, Beograd, 1925, sv. 11, str. 187—189.

56. *Panj zlata u Kamešnici*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 40 (ovaj tekst snimljen je u Zagrebu 30. XI 1965.)

O zlatnoj rudači na području Cetine govore ponešto *Fortis* (str. 128—129) i *Lovrić* (str. 29—30); vidi i naš uvod.

57. *Mrtvi preci sude o nasljedstvu*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 15.

Ova je predaja zanimljiv primjer folklornih odjeka na promjene koje su nastajale u društvenom životu i posebno u običajnom pravu, kao da je njihova svojevrsna, maštom iskićena paralela. Bilježimo izmjene srednjovjekovnih redakcija Poljičkog statuta prema interpretaciji M. Barade: po članu 33 d Poljičkog statuta (redigiranom god. 1440) »u rodbinsko-dvornoj zajednici uz živu braću sestre nemaju prava na dio«, tj. na zemlju, a imaju pravo »na uđadbenu opremninu«. U kasnijim redakcijama Statuta taj je član u više mahova bio izostavljan i ponovo uveden, a u drugoj polovini XVIII st. interpoliran je član 49 c, po kojemu su »kćeri bile nužni zakoniti imovni nasljednici svog oca«; taj novi član sastavljen je u duhu imovnog individualnog vlasništva oca i nastao je pod utjecajem individualnog prava koje je prodiralo preko Splita i Venecije, on je suprotan gospodarsko-društvenim odnosima društvene svojine u Poljičkom statutu (v. *Miho Barada, Staro-hrvatska seoska zajednica*, Zagreb 1957, str. 82—84). U XVIII st. — kada je Dalmatinska zagora pod mletačkom vlašću — dijeli Venecija zemlju na stečenim područjima »vezujući dodjelu uz mušku lozu, pa je poslije izumrca muških potomaka zemlja opet pripadala državi« (v. str. 29 ovog zbornika); taj je oblik nasljednog prava po muškoj lozi, dakako, sasvim drukčiji od onoga u staroj rodbinsko-dvornoj zajednici. F. Petter, koji očito nije imao nikakve predodžbe ni o tradicijama običajnog prava ni o posebnim mletačkim interesima pri uvođenju nasljednog prava po muškoj lozi u tom krajiškom području, primijetio je »da su žene na području *acquisto nuovo* bile isključene čak i iz prava na posjed — te u slučaju smrti svojih roditelja nisu imale pravo ni na što drugo osim onoga što bi im braća dobrovoljno dala« (Petter, I, str. 197).

Teško je sa sigurnošću tvrditi da li je ova naša predaja bila odjek na one promjene što su nastajale još u starom običajnom pravu, ili je ona nastala kao osebujna reakcija na novije pravne norme što ih je uvela mletačka vlast. No da se odnosi ili na jedne ili na druge, ili da ih možda čak povezuje na svoj poseban način promjenljive i prilagodljive folklorne predaje — to je sasvim očito. Maštovita forma ove predaje, koja iskazuje realnu i životnu ekonomsko-pravnu podlogu a satkana je sva kao bizarna, dostojanstvena starodrevna vizija što se na kraju raspršuje onim tako tipičnim za taj kraj probadanjem vukodlaka, sva je neobična i sva puna vlastitog šarma.

58. *Vađenje mazije*. Podatak o zapisu isti kao uz tekst br. 3. (zap.)

O ovoj smo predaji, u vezi sa Šimunovićevim *Alkarom*, opširnije govorili u Uvodu. Ondje je rečeno da je vađenje mazije poznato u srednjovjekovnim pravnim spomenicima i u narodnom običajnom pravu. Navodimo primjere iz našega običajnog prava: *Vuk* 1867, str. 274 (Vuk je lično poznavao dvojicu koji su vadili maziju); *ZNŽO*, 24, 1919, str. 318—319; *SEZ*, 14, 1909, str. 419—420; 65, 1952, str. 229—230; *L. Grđić-Bjelokosić, Iz naroda i o narodu*, knj. 1, Mostar b. g. (do 1898), str. 215—218; *Manojlo Kordunaš, Srpske narodne pjesme slijepca Rade Rapajića*, knj. 2, Novi Sad 1892, str. 246; *E. Lilek, Gottesurtheile und Eildhelfer in Bosnien*

und der Hercegovina, Poseban otisak iz: *WMBH*, 2, 1894, str. 1—3; *Neven* (Zagreb), 4, 1855, br. 15, str. 236—237.

59. *O kralju Dec'klijanu i o njegovoj kćeri*. Aa Th 782 + Christiansen solo. Kazivao Vice Grubišić, rođ. 1897, pismen samouk, selo Jabuka. (mgt.)

Pripovijetka, odnosno predaja o vladaru koji krije tajnu o svojoj nakaznosti (Aa Th 782) posebno je studijski obrađena u mojoj monografiji *Narodna predaja o vladarevoj tajni* (izd. INU, Zagreb 1967), gdje se donosi 291 tekst te pripovijetke (od toga 147 hrvatsko-srpskih tekstova). Tekst SHS 146 u toj monografiji istovjetan je s ovim našim tekstom, a iz Sinjske krajine, odnosno okolice Splita potječu još i tekstovi SHS 70—78, 145 i 147 (dijelom su to varijante što su ih bili objavili Bulić, Grčić i Kušar). Iz sinjskog su kraja i ove varijante moje rukopisne zbirke: *Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 16 i 152.

Bulić u monografiji o Dioklecijanu donosi na str. 65—75 različite narodne predaje o caru Dioklecijanu ne samo o njegovoj tajnoj nakaznosti nego i o njegovu blagu i njegovoj ukletoj kćerci, slično kao u drugom dijelu ovoga našeg teksta. (Vidi i napomenu uz naš slijedeći tekst.)

60. *Zakopano blago*. Christiansen 8010. Kazivao 23. X 1965. Vlade Kozlica, rođ. 1927, selo Velić. Zapisao J. Milićević.

O zakopanom blagu kazuju se brojne i raznolike narodne predaje. Navodimo njihov djelomičan pregled ne upuštajući se ovom zgodom u njihovo potanje razvrstavanje prema motivima: *Arhiv*, 11, 1872, str. 220; *BP*, 4, 1870, str. 70, 80, 104 i 119; *GEM*, 5, 1930, str. 139; 20, 1957, str. 166 i str. 174—176; *GZMS*, 1, 1889, knj. 4, str. 23—25; 3, 1891, knj. 1, str. 96—97; *NS* 13 (Etnologija), 1958, str. 168; *NS* 14, 1959, str. 162, br. 30, 31 i 33; str. 163, br. 39; *NS* 15—16, 1961, str. 280; *NS* 17, 1962, str. 164—165; *NS* 20—21, 1966, str. 73—76; str. 153, br. 46; str. 154, br. 47 i 48; *Vuk*, br. 22; *Vuk 1867*, str. 238—239; *Grčić*, str. 196—197 i str. 202—203; *HS*, 3, 1921, br. 184, str. 2; *Kalendar svete familije* (Győr), 1903, str. 95—96; *Bubalo—Kordunaš*, str. 62—64; Krauss 1914, br. 91; *LMS*, knj. 152, 1887, str. 80—83; knj. 304, 1925, br. 1—2, str. 160; *MaI*, 3, 1931, br. 4, str. 46; *Nametak*, str. 112—113 (= *Behar*, 3, 1902—03, br. 14, str. 220); *Pobratim*, 10, 1899—1900, br. 11, str. 250—253; 11, 1900—01, br. 5, str. 124; br. 14, str. 329—332; 13, 1902—03, str. 186—188; 17, 1906—07, br. 4, str. 71—72; *Požeske novine*, 13, 1936, br. 4, str. 3; *Sedam dana* (Zagreb), 4, 1940, br. 30 i 31; *Sironić*, str. 24—30; *Smilje*, 23, 1894—95, br. 10, str. 151—153; 28, 1899—1900, br. 2, str. 27—29; *SEZ*, 45, 1948, str. 348—349; 50, 1934, str. 17, br. 119 i str. 186—191; 58, 1948, str. 436—437; 65, 1952, str. 258—259; 70, 1958, str. 571—573; *Stojanović — ŠZ*, str. 42; *Strohač III*, str. 48—49, str. 243, str. 274—275 i str. 278; *Bulić*, str. 65—75; *Vrač pogađač*, 1, 1896, br. 16, str. 190; *WMBH*, 1, 1893, str. 470—475; *ZNŽO*, 1, 1896, str. 17—23; 6, 1901, str. 132—133; 8₁, 1903, str. 134—135; 12, 1907, str. 155—156; 14, 1909, str. 127—132; 19, 1914, str. 120, 136, 148—150 i 250; 23, 1918, str. 51 i 212—213; 25₁, 1921, str. 177—186; 26₂, 1928, str. 376—377; 28₂, 1932, str. 130—131 i 137; 30₂, 1936, str. 167—168; 37, 1953, str. 147 i 187; 39, 1957, str. 38, 108—109 i 113—115; *Lovrić*, str. 24, 155, 158 i 167; *Petter, I*, str. 213; *Bošković-Stulli 1959*, br. 109—118 i str. 200—202; *Bošković-Stulli 1963*, br. 131—133; *Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 97 i 161; *Milićević — rkp. Sinj*, str. 197—199; *Petar Kaer, Pučke presude*, Zadar 1891, str. 44—58.

61. *Đava suši zlato*. Usp. Christiansen 8010 (Motif-Ind. N 571). Kazivao Ante Kevo, rođ. 1908, pismen, selo Otok. (mgt.)

Varijante (o vragu koji suši novac): *ZNŽO*, 19, 1914, str. 148 i str. 212—213. U Simunićevoj *Mladosti* prepričana je predaja iz Vrlike: kazuje se kako se suši zlato, a pred fratrom je ono iščezlo jer je htio zagrabiti po četvrti put.

62. *Tražili novac od đavla*. Christiansen 8010 (Motif. Ind. N 571). Podaci o snimku isti kao uz tekst 61.

Varijante (o zazivanju vraga iz kruga i crnoj mački): *ZNŽO*, 19, 1914, str. 148—149 i str. 150; 23, 1918, str. 261—262; *Belović 1908*, str. 61—64; naš tekst 63.

63. *Pekli mačku u loncu*... Usp. Christiansen 8010 (Motif-Ind. N 571). Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1.

Varijante: kao uz tekst 62.

64. *Pop-vračar i dva đavla*. Simonsuuri D 401. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1. (Čuo u Brnazama od susjeda).

Varijante: ZNŽO, 10, 1905, str. 227—228; Bošković-Stulli — rkp. Sinj, br. 84.
65. Jarac kod groblja. Krzyżanowski 8081; Simonsuuri E 111. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1.

Varijante: Banovac (Petrinja), 6, 1893, str. 42; SEZ, 61, 1949, str. 213—214; 70, 1958, str. 562; Šaulić 1931, br. 17; VHAD, NS 4, 1899—1900, str. 209—210; ZNŽO, 10, 1905, str. 269; 13, 1908, str. 100 i str. 150.

66. Manjinjorgo. Kazivao Jozo Radović, rođ. 1892, nepismen, selo Radošić (za selak Radović).

Manjinjorgo, maninorgo, pulan, kurto, mrak, orko, lorko i sl., ta prastara mitska predodžba o noćnom strašilu koje se susreće u obliku kakve životinje, najčešće magarca, pa namami čovjeka da ga zajaše a zatim ga nosi daleko — rasprostranjena je na našem cijelom jadranskom području i u njegovu zaleđu. Maninorga spominje već Lovrić (str. 164). O njemu je kraći članak napisao M. Stojković (Narodna starina, Zagreb, 11, 1932, str. 226—227). U mojoj istarskoj zbirci (Bošković-Stulli 1959, br. 123—127 i str. 211—215) objavljeno je nekoliko istarskih tekstova o orku i opširno je kritički prikazana literatura o njemu, uz pregled građe Navodimo primjere koji ondje nisu bili spomenuti: VHAD, NS 4, 1899—1900, str. 209—210; ZNŽO, 13, 1908, str. 150—151; Božić, Kurlani (1954), str. 94.

(Ova napomena odnosi se i na naše tekstove br. 67—69.)

67. Maminjorga nosi čovjeka. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 45 b.

68. Pulan nosio curicu. Kazivala Iva Ivković, rođ. Gusić, rođ. 1910, nepismena, rodom iz sela Krivodol, živi u Brnazama. (mgt.)

69. Nosio te kurto ka Petra Palošu. Podaci o snimku isti kao uz tekst 45 a.

70. Vadića. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 61.

Slika mitskog bića u obliku malog djeteta u šeširiću (ponajviše crvenom) odnosi se obično na maciće, djecu za koju se vjeruje da su umrla bez krivice, ili su se izlegla iz pijetlova jajeta. Macići su bili dobro poznati u sinjskom kraju, spominje ih i Lovrić (str. 163); macić je mio i lijep dječak, služi svome gospodaru i donosi mu bogatstvo. Maciće spominje i Petter (I, str. 213). Moji pripovjedači nisu se više sjećali imena macić, no ovaj se naš tekst očito ipak odnosi na maciće. U mojoj rukopisnoj zbirci (Bošković-Stulli — rkp. Sinj) tekstovi br. 80 i 107 govore također o djetetu u crvenoj odjeći i u šeširiću, ali ni njima nije poznat naziv macić. Literatura o macićima i njima srodnim bićima donosi se u našoj zbirci: Bošković-Stulli 1959, br. 119—120 i str. 202—211 (osobito str. 208).

Naziv vadića deminutiv je od vada, vadina, što označuje strašilo, demona (pa u širem smislu, dakle, i macića). Lovrić spominje također vadu i poistovjećuje je s jekom (str. 165). Vidi o tome članak: M. Stojković, Vada, vadina. Narodna starina, 7, 1928, str. 100—101. Nekoliko daljnjih primjera u kojima se spominje vada ili vadina kao strašilo: ZNŽO, 6, 1901, str. 138—139; 23, 1918, str. 198—199 i str. 204; Bošković-Stulli — rkp. Sinj, br. 46.

71. Noćna strašila. Krzyżanowski 8086. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 61.

Pričanja o noćnim prikazama bivaju manje tipizirana od nekih drugih oblika tradicionalnih narodnih vjerovanja i više podliježu individualnoj mašti (premda su i ona, dakako, pod utjecajem tradicionalnih slika). Navodimo neke primjere pričanja o prikazama koja se razlikuju od našeg teksta: ZNŽO, 10, 1905, str. 271—278; 23, 1918, str. 200—204; SEZ, 50, 1934, str. 173—174, br. 55, 56 i str. 179—186.

Golem čovjek raširenih nogu nad cestom pripada poznatim oblicima noćnih prividenja: Bošković-Stulli 1959, br. 127; ZNŽO, 1, 1896, str. 227; 39, 1957, str. 106—107; SEZ, 50, 1934, str. 172—174.

Đavolska prikaza nevjestice (s crnim l'cem) zabilježena je još jednom u mojoj sinjskoj zbirci: Bošković-Stulli — rkp. Sinj, br. 114.

Međusobne tučnjave vukodlakâ pripadaju također tradicionalnim predodžbama.

72. Vilenjak. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1.

Primjeri predaja o vilama koje odvođe sa sobom djecu ili mladiće: GZMS, 9, 1897, str. 707—709; 20, 1908, str. 449—451; Krauss 1914, br. 28, 70 i 136; SEZ, 50, 1934, str. 156; 65, 1952, str. 256—257; Valjavec, str. 60—62; Zadrugar (kalendar, Zagreb), 1926, str. 134—136; ZNŽO, 10, 1905, str. 239—240, 254—256 i 259; 23, 1918, str. 194—197; Janko Veselinović, Na prelu; D. Šimunović, Kukavica; Đorđević 1953,

str. 93—95 i str. 118; *Petter*, I, str. 215; *Bošković-Stulli* — *rkp. Sinj*, br. 46, 53 i 133.

73. *Vilin dar*. (Motif-Ind. F 342.1. + F 348.0.1.) Kazivala Ana Radan, rođ. Barić, rođ. 1891, pismena, selo Hrvace (zaselak Radanovo Selo). (mgt.)

Predaje o vilama koje za učinjenu uslugu (raspletenu kosu, učinjen hlad i dr.) daruju naoko bezvrijedan dar (perje, ugljen) koji se poslije pretvori u zlato, ali ga je obdarena osoba u neznanju odbacila: *Arhiv*, 5, 1859, str. 217; *GZMS*, 9, 1897, str. 707—709; *Krauss 1914*, br. 68; *Smilje*, 26, 1897—98, br. 2, str. 23—25; *ZNZO*, 10, 1905, str. 239—240, 259—260 i 262; 23, 1918, str. 194—197; *Bošković-Stulli* — *rkp. Sinj*, br. 8, 102, 103 i 169; *Bošković-Stulli 1963*, br. 125.

74. *Čobanin dobio jakost od vile*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 29.

Predaju o Janku, »turskom kravarčetu«, kojemu je vila dala jakost donosi i *Grčić* (str. 200—201). Srodne su predaje veoma rasprostranjene po našim krajevima, osobito stočarskim. Varijante se navode u djelima: *Dorđević 1953*, str. 96—97 i str. 101—102; *Bošković-Stulli 1959*, br. 107 i 108 i str. 199. Daljnje varijante: *Belović 1899*, str. 39—43; *Danica* (Novi Sad), 10, 1869, br. 30, str. 477—478; *Dorđević*, str. 197—200; *Kres*, 6, 1886, br. 2, str. 144—146; *MH*, 5, 1913, br. 8—9, str. 229; *Novice*, 15, 1857, br. 37, str. 147; *Omladina* (Zagreb), 8, 1924—25, br. 6, str. 109—111; *SK*, 8, 1927, br. 7, str. 11—12; *ZNZO*, 1, 1896, str. 144; *NB*, 6, 1932—33, br. 24, str. 346—347; *Palavestra*, zapis iz Koljana (v. naš uvod str. 327).

75. *Vilinski sprovod u Otoku*. Usp. Motif-Ind. F 268. Kazivala Luca Bašić, rođ. 1924, pismena, školska čistačica, aktivna učesnica NOB-a, selo Otok. (mgt.)

Pričanja o vilama često su takva da pripisuju vilama sasvim ljudske osobine: one imaju svatove, rađaju i krste djecu, uspavljuju svoju djecu, peku i kuhaju, šiju i bijele platno, poučavaju žene u poslovima. One su i smrtne (v. *Dorđević 1953*, str. 69). No nisu mi do sada poznata druga kazivanja o vilinskim sprovodima, izuzevši naš slijedeći tekst (br. 76).

76. *Vilinski sprovod u Kamičku*. Usp. Motif-Ind. F 268. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 61.

77. *Vilinsko dijete*. Christiansen 6010; Motif-Ind. F 329.4.1.

Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 61.

Varijante: usp. *Bošković-Stulli 1963*, br. 126; usp. *Krauss 1914*, br. 51.

78. *Oženio se vilom*. Motif-Ind. F 302.2. + F 302.4.2. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 2.

Varijante i literatura navode se u djelima: *Dorđević 1953*, str. 75—81; *Bošković-Stulli 1959*, br. 106 i str. 198—199. Daljnje varijante: *Bubalo-Kordunaš*, str. 98—99; *SDZ*, 12, 1857, str. 452; *Strohal I*, br. 35; *GZMS*, 7, 1902, str. 291; *NS* 15—16, str. 1960—61, str. 275, br. 10; *ZNZO*, 39, 1957, str. 111—113; *Bošković-Stulli* — *rkp. Sinj*, br. 137; *Bošković-Stulli 1963*, br. 124.

79. *Mrtvi traži svoj novac*. Usp. Simonsuuri C 401. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1.

80. *Prva seoba u Ameriku*. Motif-Ind. E 251; Krzyżanowski 4006.

Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 45 a.

O vukodlacima vidi *Dorđević 1953*, str. 149—219 i *Bošković-Stulli 1959*, br. 129—132 i str. 215—218. O vukodlaku koji poslije smrti živi u drugome mjestu neprepoznat, kao običan čovjek, i bavi se trgovinom ili kakvim drugim poslom: *Dorđević 1953*, str. 161—163, 182 i 201—202; ostali primjeri: *Krauss 1914*, br. 22 i br. 23; naš slijedeći tekst (br. 81).

81. *Vukodlak trguje volovima*. Motif-Ind. E 251. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 4.

82. *Žena-vuk*. Motif-Ind. D 113.1.1.; Simonsuuri D 1021; Krzyżanowski 4005. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1.

Kazivanja o osobama koje se po svojoj volji mogu povremeno pretvarati u vukove veoma su proširena po Sinjskoj krajini i cijeloj Dalmatinskoj zagori a poznata su i drugdje u našim krajevima). Srodna vjerovanja zabilježio je već Herodot (v. *V. Palavestra, Naša narodna tradicija i Herodotove zabilješke o Neurima*. *GZMS*, NS 18 (Etnologija), 1963, str. 29—39). Varijante: *GZMS*, NS 15—16, 1960—61, str. 281; *ZNZO*, 28, 1931, str. 238 (Sinjska krajina); 29, 1933, str. 235—236 (Sinjska krajina); *SEZ*, 50, 1934, str. 168 (Sinjska krajina); *Krauss 1908*, str. 137—144; *Boš-*

ković-Stulli — *rkp. Sinj*, br. 76 i 135; *Palavestra*, zapis iz sela Glavice (vidi naš uvod str. 327); *Bošković-Stulli* 1959, str. 216 i 218.

83. *Tri mladarca — vukovi*. Motif-Ind. D 113.1.1.; Simonsuuri D 1021; Krzyżanowski 4005. Kazivao Mate Krce, rođ 1886, pismen samouk, selo Jabuka. (mgt.)

Svojim prvim dijelom odgovara ovaj tekst prethodnome, gdje je riječ o namjernome povremenom pretvaranju u vuka; ali u nastavku, kada objesni mladići moraju ostati vukovi premda to više ne žele, približuje se on drugoj tradiciji po kojoj čovjek postaje vukom protiv svoje volje, kao u našem slijedećem tekstu (br. 84).

84. *Lovac postao vuk*. Krzyżanowski 4005. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 29. (Čuo u vojsci.)

Ova se predaja bitno razlikuje od dviju prethodnih. U njoj čovjek bude pretvoren u vuka za kaznu. Te su predaje veoma rasprostranjene a najčešće je čovjek kažnjen zbog narušavanja tabua: zbog lova u nedjelju ili na praznik sveca zaštitnika (obično svetog Jurja). Te se predaje katkada kontaminiraju i s onima o vučjem pastiru: vučji pastir (koji je često također sveti Juraj) odredi da se neki čovjek stvori vukom i da ostane nekoliko godina mjesto njega vučji pastir.

Varijante: *Arhiv*, 7, 1863, str. 223—224 (čovjek kažnjen jer je htio ubiti vuka + vučji pastir); str. 297—298 (lov u nedjelju); *Krauss* 1914, br. 57 (lov u nedjelju + vučji pastir); *Plohl I*, br. 11 (kazna zbog kletve + vučji pastir); *SEZ*, 32, 1925, str. 379 (lov na sv. Đorđiju); *Saulić* 1925, str. 77—78 (isto); *Saulić — Sv-Savo*, br. 8 (isto); *Valjavec*, str. 93 (= *Bošković-Stulli* 1963, br. 134; vučji pastir pretvori čovjeka u vuka); str. 95 (slično); str. 96 (slično); *ZNZO*, 19, 1914, str. 217—218 (kazna zbog lova na Badnjak); *Bošković-Stulli* 1959, str. 218.

85. *Vještica — kokoš*. Simonsuuri D 1731. Kazivala Anđelka Ivković, rođ. Runje, rođ. 1943, završila tekstilnu školu, rodnom iz sela Karakašica, udata u selu Brnaze. (mgt.)

Varijante: *SDM*, 24, 1865, str. 43—44; *Saulić* 1931, br. 19; v. *Đorđević* 1953, str. 6—7, 10, 27 i 41.

86. *Vještica — kupina*. Simonsuuri D 1731 i dr. Kazivala Luca Ivković, rođ. Gilić, rođ. 1902, rodnom iz sela Grab, udata u selu Brnaze. (mgt.)

O vještici koja se stvorila kupinom i splela se sinu pod noge želeći da on padne i usmrti se: *I. Ivančan, Od Zrmanje do Kravskog polja. Rkp. INU* 320, str. 10.

Predaju o izjedenom i vraćenom srcu, posve srodnu ovoj našoj, objavio je je već *Fortis* (str. 64—65). Ista predaja, izuzetno prenesena na vukodlaka: *Bošković-Stulli* 1959, br. 132, varijante na str. 217. Primjer iz Konavala: *Jedro* (Sarajevo), 2, 1917, br. 10, str. 152.

87. *Brijest — vještice prijestolje*. Podatak o snimku isti kao uz tekst br. 1. (Čuo od svog strica, a stric od prosjaka Mišure Nakšića.)

Varijante: *SDM*, 26, 1867, str. 47—52.

88. *Na Biokovo pod orah!* Christiansen 3045. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 4.

Varijante (o mladoj vještici koja pogrešno izgovori formulu): *Đorđević* 1953, str. 32—34; *Bošković-Stulli* 1959, br. 153 i str. 223; *Arhiv*, 5, 1859, str. 217; *GZMS*, 20, 1908, str. 457; *SDM*, 26, 1867, str. 47—52; *Vuk* 1867, str. 212; *Bošković-Stulli — rkp. Sinj*, br. 46; *ZNZO*, 10, 1905, str. 238; 22, 1917, str. 307—308.

89. *Na Muć pod orah!* Christiansen 3045; Simonsuuri D 1791 + D 1831; Krzyżanowski 3045. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 1. (Čuo od svog strica a stric od prosjaka.)

Varijante (o muškarcu koji pogrešno izgovori formulu i nepozvan prisustvuje na vještici sastanku): *Đorđević* 1953, str. 32—34, 36—37 i 42; *Strohal I*, br. 28; *Valjavec*, str. 244—246; *ZNZO*, 1, 1896, str. 231—232; 10, 1905, str. 231 i 237—238; 22, 1917, str. 308—309; 23, 1918, str. 190—194; *SEZ*, 50, 1934, str. 163; *Vuk* 1867, str. 212; *Bošković-Stulli* 1963, br. 149 i str. 337; *Milićević — rkp. Sinj*, str. 202—203.

90. *Mora i vještica. Krzyżanowski* 4010; Simonsuuri Q 301 + Christiansen 3045. Kazivala Anđelka Gulić, učenica, rođ. 1952, selo Glavice. (Čula od svoje bake Ive Anušić iz Otoka.) (mgt.)

O morama vidi: Đorđević 1953, str. 221—236 i Bošković-Stulli 1959, br. 137—142 i str. 219—221.

O formuli vidi napomenu uz tekst br. 88.

O podmetnutom psećem srcu mjesto ljudskoga: GZMS, 8, 1896, str. 531—532; SDM, 26, 1867, str. 47—52; usp. Strohal III, str. 263—264; ZNŽO, 10, 1905, str. 238; 22, 1917, str. 307—308; Đorđević 1953, str. 36.

91. *Mori otkinut jakić*. Krzyżanowski 4010; Simonsuuri Q 301. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 4.

O mori vidi napomenu br. 90.

92. *Mora-brekulja*. Krzyżanowski 4010; Simonsuuri Q 301. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 61.

O mori vidi napomenu br. 90.

93. *Vremenjaci*. Podaci o zapisu isti kao uz tekst br. 60.

Marko Marković znao je, kako se u tekstu kaže, »malo da primakne« pripovijedajući, pa je stoga sada teško utvrditi da li je on povezo stvarnu srbijansku tradiciju s dalmatinskom, ili je sam prenio dio svoje priče u Kraljevo da bi je učinio zanimljivijom. Radi se, dakako, o tradicionalnom vjerovanju. Teško je znati i to da li je M. M. vjerovao u taj svoj opisani doživljaj, ili je njime samo zabavljao sebe i slušaoce.

U Dalmaciji su posve slične predaje dobro poznate; u susjednim Poljicima takve se borbe pripisuju višćacima (ZNŽO, 10, 1905, str. 230—231). U Lici, baš kao i u našem tekstu, pripovijeda se isto o »vrimenjacima« (v. *Fabula*, 1960, str. 285). U Srbiji u Mačvi poznato je kazivanje o »vetrenjacima« (J. Veselinović, *Na prelu*). Veoma su srodna vjerovanja i pričanja o krsnicima, mogutima, zduhaćima, nagromantima i dr., o čemu sam opšrnije pisala u ovim radovima: Bošković-Stulli 1959, br. 155—172 i str. 224—238; M. Bošković-Stulli, *Kresnik-Krsnik, ein Wesen aus der kroatischen und slovenischen Volksüberlieferung. Fabula* (Berlin), Bd. 3, H. 3, 1960, str. 275—298. Vidi i: Bošković-Stulli 1963, br. 139. O istoj temi držala je referat Radmila Fabijanić-Filipović na Kongresu Saveza folklorista u Prizrenu 1967 (u tisku) O zaduhaču vidi: Đorđević 1953, str. 237—250. O mogutima: Drago Chloupek, *Mogut*. ZNŽO, 37, 1953, str. 241—250. Napokon, ovim je vjerovanjima vrlo srodna i mađarska tradicija o »taltošima«: v. Vilmos Diószegi, *Die Überreste des Schamanismus in der ungarischen Volkskultur. Acta ethnographica*, Budapest, 7, 1958, fasc. 1—2, str. 97—135.

94. *Puška neće u zeca*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 39. Ova predaja podsjeća na one u kojima puška neće da ubije životinju ako lovac lovi nedjeljom ili praznikom: ZNŽO, 13, 1908, str. 97; *Zadrukar* (kalendar, Zagreb), 1926, str. 141.

95. *Zec govori lovcu*. Podaci o snimku isti kao uz tekst br. 39.

ZUSAMMENFASSUNG

VOLKSMÄRCHEN UND SAGEN AUS DER SINJER KRAJINA

Die Abhandlung enthält eine Einleitung (S. 303—327), 95 Texte (S. 329—411) und Anmerkungen (S. 412—430).

In der Einleitung wird Auskunft gegeben über die Texte in der Sammlung: die überwiegende Mehrzahl der Texte wurde von der Verfasserin der Abhandlung im Jahre 1965 auf Tonband aufgenommen und einige Texte bringt sie nach den Aufzeichnungen J. Miličević' aus demselben Jahr. Im weiteren wird eine Analyse der Sprache und des Stils der Erzählungen vorgenommen. Ihre Charakteristiken werden in Verbindung mit den mentalen Eigenheiten der Bevölkerung dieses Viehzüchter-Gebietes gebracht, der, infolge ihrer Gewöhnung an die Armut und den Kampf mit der kargen Natur und den Türken, vom schweren Leben und ihrer gebirglerischen Vernunft die Schlaueit und der Sinn für Scherz und Spott gelehrt wurde.

Es wird eine relativ kleine Zahl von Zaubermärchen in dieser Sammlung festgestellt und die Verfasserin ist bestrebt die Ursache dieser Erscheinung zu erklären.